

Nr. Książki
D 1703

Autor
Gramatyka na klasę

Tytuł
Książki

pierwszą (polsko-łacińska)

Data wypoż.	Nr. czyteln.	Data zwrotu	Data wypoż.	Nr. czyteln.	Data zwrotu

BIBLIOTEKA i MUZEUM Z.N.P.

1514-1520 W. DIVISION STREET

WAŻNA UWAGA:

10 PROŚB KSIĄŻKI DO CZYTELNIKA

- I. Nim zaczniesz czytać — obłóż mnie w papier!
- II. Nie dotykaj mnie brudnymi rękami.
- III. Nie czytaj mnie przy jedzeniu!
- IV. Nie śliń palców przy przewracaniu kartek.
- V. Nie mniej kartek i nie zaginaj rogów.
- VI. Nie przeginaj mnie przy czytaniu.
- VII. Nie kładź mnie rozłamana, grzbietem do góry!
- VIII. Nie umieszczaj mnie w domu na miejscu nieodpowiedniem!
- IX. Nie rób na mnie żadnych znaków i dopisków.
- X. Nie wrywaj i nie niszczyć obrazków i kartek.

Wymaga się od każdego wypożyczającego książki z Biblioteki Związku Nar. Pol., aby się zastosował ściśle do powyższych prośb i wogóle należy oddać książkę w takim stanie, w jakim ją wypożyczono, w przeciwnym razie osoba wypożyczająca będzie zmuszona do zapłacenia wartości książki.

DYREKCJA.

DEC. 1953-2M

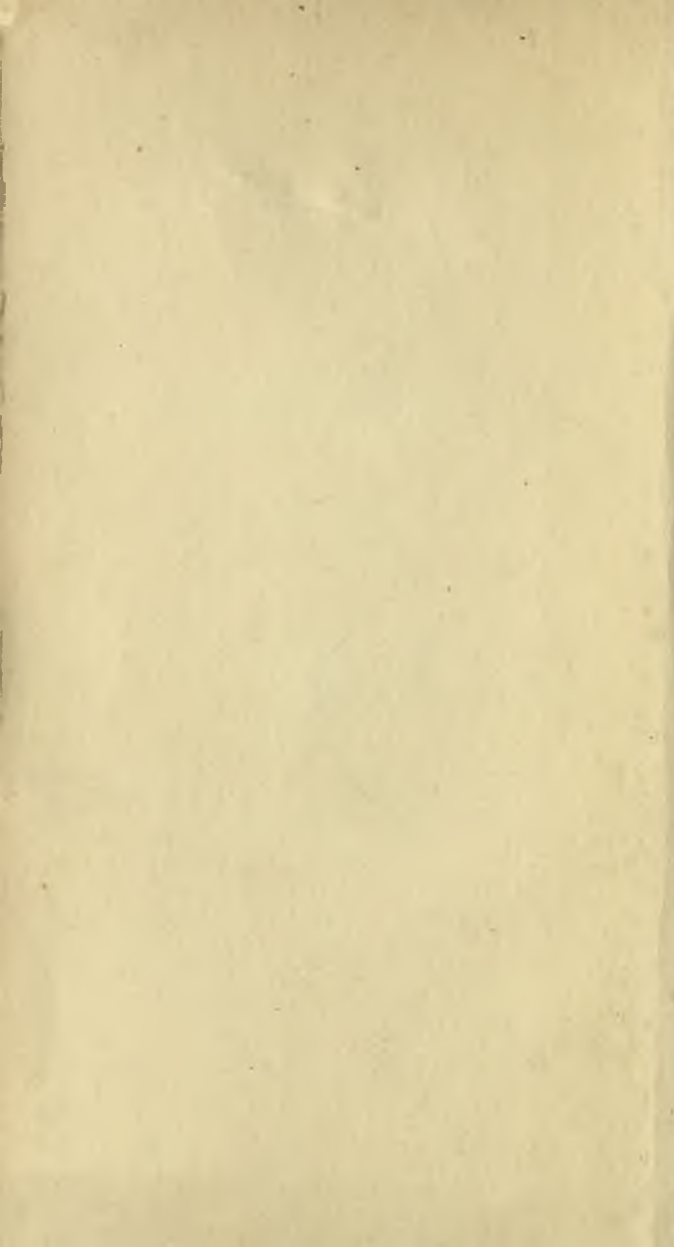

ZAKŁAD I SPOŁEKA.
Zakład Intrologatorski
214 MILWAUKEE AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS

1703*

~~D 657~~

GRAMMATYKA

№ 2

D 1703

NA KLASSE PIERWSZĄ.

Wydanie drugie poprawione

CENA GROSZY 15.

1944

W. Zawadzki

w Wilnie nakładem i drukiem J. Zawadzkiego.

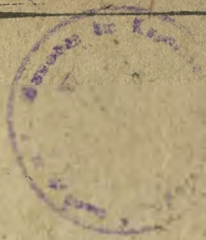
W WILNIE i WARSZAWIE

W KSIĘGARNIACH TEGOŻ.

1809.

200 212

R O Z D Z I A Ł I.

O wymawianiu Łaciny na wzór Pol- szczyzny.

§. I. *Doświadczenie wymawiania Polsczyzny
na przykładzie o fundamentach Grammatyki.*

Różnimy się ludzie od zwierząt rozumem i mową. Przez rozum poznaliśmy rzeczy i o nich rozmyślamy: przez mowę wyjawiamy drugim myśli naszą.

Mowa jest dwoiaką, iedna *ustną*, druga *pisaną*: przez obiedwie zarówno malujemy, że tak rzekę, to, co myślimy.

Nie wszyscy zarówno rozumieją mówiących, ani też zarówno wszyscy zrozumiale mówią: w obudwu razach pomagą znaiomość *Grammatyki*.

Grammatyka jest porządnym zbiorém uwąg nad mową ustną i pisaną, podaiącą do tego sposobu, aby się ludzie iak najyiasniéy między sobą rozumieli.

Rozmaité na świecie są języki: atoli, że wszystkie są ludzkie, iedeh do drugiego większe lub mniejsze má podobieństwo. Z uwág nad iednym językiem, robi się *Grammatyka szczególná*: z uwág zaś iednostaynych nad wszystkiemi językami, robi się *Grammatyka powszechná*: obiedwie zasadzaią się na zwyczaju narodowym i na naturze mowy ludzkiéy.

Kto pozná dobrze swój język, pozná łatwo i obcé: przy rozważaniu więc Polskiego języka, uczyć się będziemy Łacińskiego.

Kto umie dobrze wymawiać Polsczyznę, potrafi łatwo wymawiać i Łacinę, dla wielkiego w oboyg podobieństwa, tak co do *Głosek* i *znamion* (s czego dwoyga skłádá się nasza i Łacińska mowa pisaná) iako co do *Prawideł* wymawiania.

§. II. O Głoskach.

Przykład

<i>Polski:</i>	<i>Łaciński:</i>
Wstán dzie-cię, weź xiąż-kę, prze-czy-táy. Bydź mą drym o-śmiel się.	Sur-ge pu-er, su-me li-brum, per-le-ge. Sa- pe-re au-de.

Głoski czyli *Litery* większe i mniejsze téż samę maią postać i brzmienie, tenże sám podziął na *Samogłoski* czyli *Wokale*, i *Spółgłoski* czyli *Konsony*, téż samę są *Prawidła* czyli *Reguły Syllabizowania* czyli *Zgłoskowania* w obudwu językach.

Różni się iednak w niektórych rzeczach wymawianie Łaciny od Polsczyzny.

Przykład.

Pisze się:

Czyta się:

Quivis, sinciput:	<i>kwiwis, syncyput.</i>
Dies, Cajus lub Caius:	<i>di-es, Ka-ius.</i>
Caedo lub caedo:	<i>cedo.</i>
Coena lub coena:	<i>cena.</i>
Cicero, Cylix, caput:	<i>Cycero, Cylix, kaput.</i>
Gor, cura, lac:	<i>kor, kura, lak.</i>
Cresco, diphtongus:	<i>kresko, dyftongus.</i>
Rhetor, Atheniensis:	<i>Retor, Ateniensys.</i>
Casus, gratia:	<i>kazus, gracya.</i>
Actio, prudentia:	<i>akcyo, prudencya.</i>
Solertia, sanguis:	<i>solercya, sangwis.</i>

Różnica Łaciny od Polsczyzny w tém zachodzi:

1. Nie masz w Łacinie *a, e, l*: nie masz w Polsczyźnie *Q, q*. Łacińskie *Q, q*, wazy nasze *k*, Łacińskie *V, v*, wazy nasze *w*, np. *Quisque*.

2. *i* krótkie ze Spółgłoską *s, c*, brzmi iak *y*, np. *sinciput*, ani się łączy w zgłoskowaniu z następującą Samogłoską, np. *di-es*: chyba, że się pisze za *j*, np. *Ca ius* zamiast *Cajus*.

3. Dwugłoski czyli Dyftongi (toiest dwie Samogłoski w jednéy Zgłosce) té dwa *ae, oe*, brzmią iak *e*, np. *caedo, coena*.

4. Następujące Głoski brzmią tak:

c, ze Samogłoskami *e, i, y*, tudzież z Dwugłoskami, *ae, oe*, brzmi iak *c* Polskie, np. *Ci-*

cero, Cylix, caedo, coena: gdzieindziej zaś iak *k*, np. *caput, cor, cura, lac, cresco*.

h, po ~~Samogłoskach~~ *r, t*, nie brzmi, np. *Rhetor, Atheniensis*.

ph, brzmi zawsze iak *f*, np. *diphthongus*.

s, między dwiema Samogłoskami, brzmi iak *z*, np. *casus*.

ti, Zgłoska mającá przed sobą Samogłoskę, albo iedną s tych Spółgłosek *c, n, l, p, r*, po sobie zaś Samogłoskę, brzmi iak *cy*, np. *gra-ti-a, al-ti-or, a-pti-or, so ler-ti-a, a-cti-o, pru-den-ti-a*.

5. W Polsczyźnie zawsze prawie przeciągá się trochę dłużej Zgłoska przedostatnia: w Łacinie zaś czasém się taż przedostatnia skrócá; na znak tedy skróconey téy Zgłoski, będzie znak *v* nad Samogłoską: a gdzie tego znaku nie będzie, przedostatnia Zgłoska przedłuży się s polską, np. *litëra, vocalis, consõnans, diphthongus*.

§. III. O Znamionach.

Znamiona Pisarskié (*Notae Orthographicae*) nad Głoskami, albo po Głoskach kładące się, iedné są spólne obudwu ięzykóm, drugie każdemu szczególné.

I. Znamiona spólne Polsczyźnie i Łacinie:

,Przecinek (*Comma*) znak małego przestanku w wymówianiu.

;Srednik (*Media nota*) znak przestanku większego,

: Dwukropek (*Duo puncta*) znak także przestanku większego.

. Kropka lub kres (*Periodus*) znak przestanku największego.

! Znak wykrzyknienia (*Exclamatio*).

? Znak pytania (*Interrogatio*).

- Łącznik (*Custos*) znak łączenia Zgłosek.

() Nawias (*Parenthesis*) znak wymawiania niższym tonem tego, co między té łaseczki wtrącono.

„Cudzysłów znak słów cudzych w pismo włożonych.

(1) lub (a) lub (*) Odsyłacz, znak położonego na boku, lub na dole przypisu, do którego się Czytelnik odsyła.

II. Znamiona szczególne Polsczyźnie.

' Znamie prawe nad *a, e*, znaczyło w starych xiążkach otwarte czyli pełne tych *Samogłosek* wymawianie, np. *pánié*. Teraz znamie to znaczy ściśnione *Samogłosek a, e, ó*, wymawianie, np. *ten, mój, pan*: gdzie zaś tych znamion nie będzie; takie *Samogłoski* otwarto się mają wymawiać, np. *panowie*. Toż znamie położone nad *Spółgłoskami b, c, m, n, p, s, w, z*, znaczy miękkie ich wymawianie, np. *gołąb, miłość, karm, koń, karp, łos, paw, młódz*.

' Znamie lewe nad *e, ó*, znaczyło w starych xiążkaah, że té *Samogłoski* są w wymawianiu ściśnione, np. *które*. Teraz to znamie nigdzie się kładź nie będzie.

. Przcisk znak wymawiania s przyci-
skiem Spółgłoski ż, np. kąż, stróż.

III. Znamiona szczególne Łacinie.

’ Apostrophus (odcinek), np. viden’, za-
miast videsne.

’ Accentus acutus (znamie prawe), np.
sequé, suosqué.

^ Accentus gravis (znamie lewe), np. sérò.

^ Accentus circumflexus (daszek) Dî.

.. Diaeresis (rozdzielnik) np. iambus, za-
miast iamбус.

§. IV. Prawidło wymawiania.

1. Wymówić każdą Głoskę swoim wła-
ściwym brzmieniem, a zawsze zrozumiałem
i miłem.

2. Zachować przyzwoity przeciąg Zgło-
sek przedostatnich, a osobliwie w Łacinie.

3. Czynić przestanki według różności zna-
mion, które choć w piśmie opuszczone, wy-
dadź należy, bo od tego po wielkiej części i
piękność i zrozumiałość mowy zawisła.

4. Stósować głos do myśli i affektu z nią
złączonego, strzegąc się wszelkiej przysady.

5. Pilnie uważać mówiących, i wiernie
naśladować ludzi dobrze wychowanych.

Przestroga. Przy uwągach nad wymá-
wianiem miéymy bączność na pisanie, to jest,
iakiemi Głoskami i Znamionami pisze się któ-
ré słowo. Będzie na to osobná nauka *Piso-*

wnią czyli *Ortografią* nazwaną: tym czasem naśladowy przykładów.

R O Z D Z I A Ł II.

Rozebranie mowy na ośm części.

Przykład

Polski:

O! pomyślny i szczęśliwy ten dzień, którego umysł do nauki przykładamy: bo to rozumieniem bardzo w życiu bydz pożyteczné.

Nie nám tylko urozeni iesteśmy: część Oyczyzna przywłasza, część przyiáciele.

Rozebranie przykadu tego.

Wszystkie wyrazy (tak tu słowa zwać będziemy) składaiące mowę, dzielą się na dwa słowné szeregi: pierwszy wyrazów *nieodmiennych*, drugi wyrazów *odmiennych*, a każdy zereg podziela się na cztery części, s których każda má własné nazwisko:

1. Szereg wyrazów *nieodmiennych*.

o!

do,

w,

bardzo,

nie,

tylko,

Łaciński:

O! faustum et felicem hunc diem, quo animum ad studium adjungimus: nam id arbitror apprime in vita esse utile.

Non nobis solum nato sumus: partem nostram Patria vindicat, partem amici.

o!

et.

ad.

in.

apprime.

non.

solum.

2. Szereg wyrazów odmiennej:

Pomyślny, pomyślnego:	<i>faustus, faustum.</i>
Szczęśliwy, szczęśliwego:	<i>felix, felicem.</i>
Tén, tego:	<i>hic, hujus, hunc.</i>
Który, którego, którym:	<i>qui, cujus, quo.</i>
Umysł, umysłu:	<i>animus, animum.</i>
Tén, ta, to:	<i>is, ea, id.</i>
Rozumiém, rozumiesz:	<i>arbitror, arbitraris.</i>
Życie, życia, życiu:	<i>vita, vitae.</i>
Bydź, byłem, będę:	<i>esse, fui, ero.</i>
Já, my, nám:	<i>ego, nos, nobis.</i>
Urodzony, urodzić się:	<i>natus, nasci.</i>
Część, części:	<i>pars, partis, partem.</i>
Oczyzyna, oczyszny:	<i>patria, patriae.</i>
Przyjaciél, przyjaciele:	<i>amicus, amici.</i>

Nazwiska Polskie i Łacińskie ośmiu części mowy.

Pierwszego szeregu:

1. Wykrzyknik (*Interjectio*) np. o! o!
2. Przyimek (*Praepositio*) np. do ad.
3. Spojnik (*Conjunctio*) np. i et.
4. Przysłówek (*Adverbium*) np. nie non.

Drugiego szeregu:

5. Imię (*Nomen*) np. dzień *dies*, szczęśliwy *felix*.
6. Zaimek (*Pronomen*) np. ja *ego*.
7. Słowo (*Verbum*) np. rodzę się *nascor*.
8. Imiesłów (*Participium*) np. urodzony *natus*.

R O Z D Z I A Ł III.

O nieodmiennych częściach mowy.

Poczynamy od nieodmiennych części mowy, iako łatwiejszych i pospolicie przed odmiennymi wyrazami kładących się.

§. I. - *O Wykrzyknikach.*

I. Przykłady mowy z Wykrzyknikami:

1. O! witajże Oycze:	o! <i>salve Pater.</i>
2. Och! ciebiem samego szukał:	oh! <i>te ipsum quaerebam.</i>
3. Chy żę! do mnie:	ehodum! <i>ad me.</i>
4. Biada! nędznemu mnie:	vae! <i>misero mihi.</i>
5. <i>Bodaiem</i> był milczal!	<i>utinam tacuissem!</i>
6. O czasy! o obyczaje!	o <i>tempora! o mores!</i>
7. Ach! taką rzecz tak niedbale robić:	ah! <i>tantam rem tam negligenter agere.</i>
8. Ey! co czynisz?	hem! <i>quid agis?</i>
9. <i>Dągobogu!</i> iak ma drze.	<i>papae! quam scite.</i>

II. Uwagi nad Wykrzyknikami.

1. *Wykrzyknik (Interjectio)* tak nazwany od głośniejszego wymawiania, znaczy iaki *afekt*, iakoto: radości pod liczbą 1. 2. 3. smutku pod liczbą 4. żalu pod liczbą 5. gniewu pod liczbą 6. 7. zadziwienia pod liczbą 8. 9. i inne *afekta*.

2. Iedénże *Wykrzyknik* może być zna-

kiem różnego *affektu*, co s przyległych słów miarkować trzeba. I tak *Wykrzyknik o!* zna- czy w pierwszym przykładzie *radość*, w szó- stym *gniew i zadziwienie*.

3. *Wykrzyknik*, tak iak i inszé części mowy, opuszczá się czasém, np. witáyże oy- cze! *salve pater!* zamiast *o! witáyże etc.* O- puszczenie domyślneý części mowy, zowie się u *Grammatyków Wyrzutnią (Ellipsis)*.

§. II. O Przyimkach.

I. Przykłady mowy s Przyimkami:

1. Od rodziców bierzemy:	(na:	<i>a parentibus accipimus.</i>	(nium.
2. Od nich życie, fortu		<i>ab illis vita, patrimo-</i>	
3. Takżem wzgardzo-
ny od ciebie?		<i>itane contemnor abste?</i>	
4. Przez wielé mórz
wożony:		<i>multa per aequora ve-</i>	<i>ctus.</i>
5. Słodko za oyczyznę
umrzeć:		<i>dulce pro patria mori.</i>	
6. Blisko mnie stanął:		<i>prope me adstīit.</i>	
7. Za morzé bieżą:		<i>trans mare currunt.</i>	
8. Na gałązce zielonéy:		<i>fronde super virīdi.</i>	
9. Pod górami onémi:		<i>sub montibus illis.</i>	
10. Wstaię przed świ-
tém:		<i>surgo ante lucem.</i>	
11. Ręce za plecami:		<i>manus post terga.</i>	
12. Ani s tobą mogę
żyć:		<i>nec tecum possum vi-</i>	<i>věre.</i>
13. Ani bez ciebie:		<i>nec sine te.</i>	

II. Uwagi nad Przyimkami.

1. *Przyimek* (*Praepositio*) tak jest nazwany, że się pospolicie przy *Imieniu* kładzie, dopomagając mu do wyrażenia okoliczności jakiejś, iakoto: *początku* pod liczbą 1. 2. 3. *środką* pod liczbą 4. *końca* pod liczbą 5. *bliskości* pod liczbą 6. *odległości* pod liczbą 7. *wysokości* pod liczbą 8. *nizkości* pod liczbą 9. *przodku* pod liczbą 10. *tyłu* pod liczbą 11. *złączenia* pod liczbą 12. *rozłączenia* pod liczbą 13. i tym podobnych okoliczności.

2. *Przyimki* Polskie kładą się prawie zawsze przed *Imieniem*, Łacińskie zaś kładą się często po *Imieniu*, do którego należą, iako widzimy w liczbach 4. 8. 12.

3. *Przyimki* Polskie rzadko się opuszczają, Łacińskie zaś bardzo często, np.

1. - <i>Italiam profugus:</i>	do Włoch zbiegły.
2. - <i>Romam venit:</i>	do Rzymu przyszedł.
3. - <i>Tres dies moratus:</i>	- trzy dni zabawiwszy.
4. - <i>Rus rediit:</i>	na wieś wrócił.

Domyślmy się w przykładach 1. 2. 4. *Przyimka in*, w przykładzie zaś 3. tak Łacińskim iako i Polskim domyślmy się *Przyimka per* przez. Tak i w *Przyimku* trafia się *Wyrzutnia*.

§. III. O *Spoynikach*.

I. *Przykłady mowy ze *Spoynikami*:*

1. <i>Przed morzem i ziemią i niebém:</i>	<i>ante mare et terram et coelum.</i>
2. <i>I siebie i swoich polecá:</i>	<i>seque suosque commendat.</i>

3. Ani chcę, ani mogę:	<i>nec volo, nec possum.</i>
4. Chciałbym, lecz nie mogę:	<i>vellem, sed nequeo.</i>
5. Albo daj, albo węż:	<i>aut da, aut accipe.</i>
6. Chceszli, nie chceszli:	<i>velisne, nolisne.</i>
7. Jeśliś zdrów, dobrze jest: iám też zdrów:	<i>si vales, bene est: ego quoque valeo.</i>
8. Zrobiłem, boś kazał:	<i>feci, quia imperasti.</i>
9. Nie mogę, wybacz tedy.	<i>nequeo, ignosce igitur.</i>
10. <i>Lubo etc. atoli iednak etc.</i>	<i>etsi etc. nihilominus tamen etc.</i>

II. Uwagi nad Spojnikami.

1. Spojnik (*Conjunctio*) tak iest nazwany, że spaiá w iedną mowę rózne wyrazy, i znaczy złączenie pod liczbą 1. 2. 3. rozłączenie pod liczbą 4. 5. 6. warunek czyli kondycyą pod liczbą 7. przyczynę czyli racyą pod liczbą 8. wniosek iednego z drugiego pod liczbą 9.

2. Czasem Spojnik kładzie się z drugim Spojnikiem iednoź prawie znaczącym, a to dla pełności mowy, iako iest pod liczbą 10.

3. Czasem domyślić się trzeba opuszczonego przez Wyrzutnią Spojnika, iako pod liczbą 4. po' Słowie chciałbym *vellem*, domyślmy się Spojnika, wprawdzie *equidem*.

4. Iedne Spojniki kładą się przed swo-

emi *Słowami*, iakoto pod liczbą 5. drugie po *Słowach*, iako pod liczbą 7. 9. trzecie nakoniec zrastaia się s poprzedzaiącym *Słowem*, iakoto pod liczbą 6. i 2. w Łacińskim.

§. IV. O *Przystówkach*.

Przestroga. Ponieważ *Przystówkami* najwyżcey okoliczności wyrażá się w mowie, kładziemy więc na czele przykładów niektóre okoliczności.

1. Okoliczność *miejsca*:

<p>Skąd idziesz? dokąd dążysz? Nigdzie nie masz, wszę- dzie iest:</p>	<p>unde venis? quo ten- dis? nusquam est, ubique est?</p>
---	---

2. Okoliczność *czasu*:

<p>Zawszeż iá słuchaczem tylko, nigdyż nie odpowiem?</p>	<p>semper ego auditor tantum, nunquam reponam?</p>
--	--

3. Okoliczność *ilości*:

<p>Trzykroć silił się:</p>	<p>ter conatus erat.</p>
----------------------------	--------------------------

4. Okoliczność *pytania*:

<p>Zyiel i oyciec, czy nie? Czemu milczysz? zaco się boisz?</p>	<p>vivitne pater, an non? cur taces? cur times?</p>
---	---

5. Okoliczność *twierdzenia*:

<p>Tak iest, tak rzecz iest:</p>	<p>sic est, ita res est.</p>
----------------------------------	------------------------------

6. Okoliczność *przeczenia*:

<p>Nie kochám cię, ani mo- gę powiedziéć czemu:</p>	<p>non amo te, nec possum dicere quare.</p>
---	---

7. Okoliczność przymiotu lub sposobu:

Pięknie i mądrze wiedziano:	po-	pulchre et sapienter dē ctum.
Nagle przyłata:		repente advolat.
Łaskawie zezwala:		benigne annuit.

II. Uwagi nad Przysłówkami.

1. *Przysłówek* (*Adverbium*) tak jest nazwany, że się pospolicie kładzie przy *Słowie*, pomagając mu do wyrażenia okoliczności iakiey. Kładzie się iednak czasem i przy *Imieniu*, np.

Bardzo pożyteczny:		apprime utilis.
Naksztált góry:		instar montis.

2. W Łacinie kładą się czasem *Przysłówkami* dla samey pełności mowy; przeto w Polskiem tłumaczyć się w ten czas nie powinny, np.

Multo doctissimus:		náyuczeńszy.
Longe maximus:		náywiękwszy.

3. My Polacy okoliczność przeczzenia wyrażamy pospolicie dwiema *Przysłówkami*, Łacinnicy zaś iednym tylko, np.

Nigdy nie dokażesz:		nunquam efficies.
Nigdzie nie masz:		nusquam est.

Dwa przeczzenia u Łacinników, są znakiem twierdzenia, np.

Nunquam non gestavit:		zawsze nosił.
Nonnunquam capit:		czasem bierze.
Nemo non videt:		každy widzi.
Erat non nemo:		był ktoś.

R O Z D Z I A Ł IV.

O I m i e n i u.

W szeregu wyrazów odmiennych pierwsze jest *Imię* (*Nomen*), którem nazywamy rzeczy i ich przymioty. I tak są

<i>Imiona rzeczy:</i>	<i>Imiona przymiotów:</i>
człowiek <i>homo:</i>	uczony <i>doctus.</i>
ziemia <i>terra:</i>	okrągła <i>rotunda.</i>
końce <i>sol:</i>	ogniście <i>igneus.</i>

Imię czy znaczy rzecz, czy przymiot, iako odmienna część mowy, má różne odmiany swoje i różne nazwiska.

§. I. *Pierwsza Imion odmiana.*

Przykłady.

- { Piotr tak mądry iak Paweł.
- { Miód tak słodki iak cukier.
- { Piotr mądrszy od Jakóba.
- { Miód słodszy od mleka.
- { Salomon nąymędrszy z ludzi.
- { Miód nąysłodszy z napoiów.

Taká *Imion* odmiana nazywá się *Stopniowaniem*, czyli odmianą przez *Stopnie* (*per gradus*), których jest trzy: pierwszy równy (*positivus*), np. *mądry*, *słodki*: drugi wyższy (*comparativus*), np. *mędrszy*, *słodszy*: trzeci najwyższy (*superlativus*), np. *nąymędrszy*.

najśłodszy. Obączmy *Imiona* Polskie wra-
z Łacińskimi odmiéniane przez *stopnie*.

	<i>Równy:</i>	<i>wyższy:</i>	<i>náywyszzy:</i>
{	Piękny,	piękniejszy,	náypiękniejszy
{	<i>Puicher,</i>	<i>pulchrior,</i>	<i>pulcherrimus.</i>
{	Wesoły,	weselszy,	náyweselszy.
{	<i>Laetus,</i>	<i>laetior,</i>	<i>laetissimus.</i>
{	Łatwy,	łatwiejszy,	náyłatwiejszy.
{	<i>Facilis,</i>	<i>facilior,</i>	<i>facillimus.</i>

Uwaga. Odmiéniaią się *Imiona* przymio-
tów przez *stopnie*: bo i przymioty samé ta-
w ludziach, iak i w innych rzeczach, nie są
zawsze równé. Jasność np. jest wielką w świe-
cy, większą w pochodni, náywiększą w słońcu.

§. II. Drugá Imion odmiana.

P r z y k ł a d y:

{	Pán,	Pani,	Państwo.
{	<i>Dominus,</i>	<i>Domina,</i>	<i>Dominium.</i>
{	Bogaty,	bogatá,	bogaté.
{	<i>Opulentus,</i>	<i>opulenta,</i>	<i>opulentum.</i>
{	Król,	Królowá,	Królestwo.
{	<i>Rex,</i>	<i>Regina,</i>	<i>Regnum.</i>
{	Szczęśliwy,	szczęśliwá,	szczęśliwé.
{	<i>Beatus,</i>	<i>beata,</i>	<i>beatum.</i>

Uwaga 1. Taká *Imion* odmiana nazywá-
się *Rodzajowaniem*, czyli odmianą przez
Rodzaje (*per genera*), których jest trzy: pier-

zły męzki (*masculinum*), drugi żeński (*fæminum*), trzeci niiiaki, to jest ni męzki, ni żeński (*neutrum*). Pierwszy rodzaj zowie się męzki, że do niego należą *Imiona* męzczyzn, jakoto *pan*, *Król*: drugi zowie się żeński, że do niego należą *Imiona* niewiast czyli płci żeńskiej, jakoto *pani*, *Królowá*: trzeci zowie się niiiaki, że te *Imiona* do niego należą, które ani w pierwszym, ani w drugim rodzaju pomieścić się nie mogły, jakoto *państwo*, *królestwo*.

Uwaga 2. Iako rzeczy żyjące dzielą się na dwa rodzaje, pierwszy męzczyzn, drugi niewiast; tak i *Imiona* ich na tyléż dzielą się na trzy rodzaje: pierwszy męzki, drugi żeński, do których przydany jest trzeci niiiaki, dla różnego od tamtych dwóch zakończenia. Za *Imionami* rzeczy żyjących, poszły *Imiona* rzeczy nieżyjących, dla podobnego do tamtych zakończenia. Za *Imionami* rzeczy, poszły *Imiona* przymiotów, które téż według rodzaju *Imion* rzeczy, odmieniają się przez *Rodzaje*.

Uwaga 3. Nie wiele jest *Imion* rzeczy, któreby się odmieniały przez wszystkie trzy *Rodzaje*, tak iako się odmieniają wszystkie *Imiona* przymiotów: luboć i te w Łacinie pyd dwiema częściami lub jedném tylko zakończeniem, służą *Imionóm* rzeczy któregokolwiek *Rodzaju*. Oczmy ieszcze na to wszystko przykłady, rodzaju

męzkiego:	żeńského:	niiiakiego:
Piękny,	piękna,	piękne.
<i>Fulcher</i> ,	<i>pulchra</i> ,	<i>pulchrum</i> .

{	<i>Sám,</i>	<i>sama,</i>	<i>samo.</i>
{	<i>Solus,</i>	<i>sola,</i>	<i>solum.</i>
{	<i>Krótki,</i>	<i>krótká,</i>	<i>krótkié.</i>
{	<i>Brevis,</i>	<i>brevis,</i>	<i>breve.</i>
{	<i>Rostropny;</i>	<i>rostopná,</i>	<i>rostopné.</i>
{	<i>Prudens,</i>	<i>prudens,</i>	<i>prudens.</i>

§ III. *Trzecia Imion odmiana.*

Przykłady.

{	<i>Kwiat flos:</i>	<i>kwiaty flores.</i>
{	<i>Wesoły amaenus:</i>	<i>wesołe amaeni.</i>
{	<i>Gwiazda sidus:</i>	<i>gwiazdy sidera.</i>
{	<i>Świetná lucidum:</i>	<i>świetné lucida.</i>
{	<i>Matka mater:</i>	<i>matki matres.</i>
{	<i>Miła cara:</i>	<i>miłe carae.</i>

Uwaga. Mało jest na świecie rzeczy, np. *słońce, księżyc*, którychby więcej nad jedno nie było: wiele zaś takich znajduie się, których jest mnogo, a przecię jedno tylko mają Imię, np. *kwiat, gwiazda, matka*. Jednoż więc Imię z małą odmianą, znaczy iuż rzecz jedną, iuż mnogą tychże rzeczy. Odmiana taką zowie się *Liczbowaniem*, czyli odmiana przez liczby (*per numeros*), których poospolicie jest dwie, pierwszą pojedynczą (*singularis*) np. *kwiat wesoły* etc. drugą mnogą (*pluralis*) np. *kwiaty wesołe* etc.

§. IV. Czwárta Imion odmiana.

Przykład, w liczbie

<i>poiedynczey:</i>	<i>mnogiéy:</i>		
Matka <i>mater:</i>	matki	<i>matres.</i>	
Matki <i>matris:</i>	matek	<i>matrum.</i>	
Matce <i>matri:</i>	matkóm	<i>matribus.</i>	
Matkę <i>matrem:</i>	matki	<i>matres.</i>	
Matko! <i>mater!</i>	matki!	<i>matres!</i>	
Matką <i>matre:</i>	matkami	<i>matribus.</i>	
Matce —	matkach	—	

Uwaga. Taká Imion odmiana zowie się *Przypádkowaniem*, czyli odmianą przez *Przypadki* (*per casus*). Przypáda bowiem w mowie odpowiadać iednymże *Imieniem* na różne pytania, toć *Imię* to musi mieć różne *Przypadki* czyli odmiénne zakończenia. Przednieyszych pytań Polskich iest siedm, Łacińskich zaś iest tylko sześć; przez tyle też *Przypadków Imion* liczy się w każdéy zosobna liczbie, choćby też zakończenie iedno było drugiemu podobné. Oto są pytania Polskie i odpowiedzi w obudwu liczbach.

Pytania: Odpowiedzi:

<i>w liczbie poiedynczey:</i>		<i>w liczbie mnogiéy:</i>
1. <i>Kto?</i>	matka,	matki.
2. <i>Czyy?</i>	matki,	matek.
3. <i>Komu?</i>	matce,	matkóm.
4. <i>Kogo?</i>	matkę,	matki.
5. <i>Wolaiąc:</i>	o! matko,	o! matki.
6. <i>Kim?</i>	matką,	matkami.
7. <i>W kim?</i>	w matce,	w matkach.

Te są pytania na *Imiona* rzeczy żyjących. Pytania podobne na *Imiona* rzeczy nieżyjących, iakié są *co?* *czego?* etc. i na *Imiona* przymiotów *iaki?* *iaká?* *iakié?* *iakiego?* etc. obączymy niżej wraz s *Przypádkowaniem* wszelakich *Imion* czyli (iák Łacinnicy zowią z *Deklinacją*.

Poznávwszy iakożkolwiek czworaką *Imion* odmianę, pierwszą przez *Stopnie*, drugą przez *Rodzaje*, trzecią przez *Liczby*, czwartą przez *Przypadki*, albo po *Grammatycznemu* mówiąc poznávwszy *Imion* *Stopniowanie*, *Rodzajowanie*, *Liczbowanie*, *Przypádkowanie*, postąpną do różnych nazwisk tychże *Imion*, które iá dają *Grammatycy*.

§. V. Nazwiska *Imion*.

Przykłady:

Warszawa,	miasto.
Mazowszé,	województwo.
Polska;	kráy.
Europa,	część ziemi.
Wisła,	rzeka.
Gopło,	jezioro.
Krępák,	góra.
Wielkánoc,	święto.
-Máý,	miesiąc.
Różá,	kwiat.
Złoto;	kruszec.
Grammatyka,	nauka.
Takie <i>Imiona</i> zo- wią się <i>własné</i> czyli	Takie <i>Imiona</i> zo- wią się <i>pospolite</i> (ap-

szczególne (*propria*), bo | *pellativa*), bo znaczą
jedną szczególnie i wła | wiele rzeczy iednegoż
śnie rzecz znaczą. | gatunku.

Toż rozumiemy o podobnych Imionach Łacińskich iednoż s Polskimi znaczących.

Przykłady:

MIasto <i>urbs:</i>	przedmieście	<i>subar-</i>
	<i>bium.</i>	(<i>lus.</i>
Uczeń <i>discipulus:</i>	spółuczni	<i>condiscipū-</i>
MIód <i>mel:</i>	miodopłynny	<i>melli-</i>
Łyjący <i>fluens.</i>	<i>fluus.</i>	
Wszystko <i>omne.</i>	wszecmocny	<i>omnipō-</i>
Mocny <i>potens:</i>	<i>tens.</i>	

Takie Imiona zowią się *niezłożone (simplicia)*; bo się s kilku wyrazów nie składają. Takie Imiona zowią się *złożone (composita)*, bo się s kilku wyrazów składają.

Przykłady:

Chód: - - - - -	chodzenie:
	chodzący:
	przychód:
	dochód:
	odchód:
	zachód:
	wschód, etc.
Oyciec <i>pater:</i> -	oycowski <i>paternus.</i>
	oyczysty <i>patrius.</i>
	oyczyczna <i>patria.</i>
Rola <i>ager:</i> - - -	rolnik <i>agricola.</i>
	rolnictwo <i>agricultura.</i>

<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>pierwotne</i> (<i>primitiva</i>), bo od żadnych innych nie pochodzą.</p>	<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>pochodne</i> (<i>derivativa</i>), bo od drugich pochodzą.</p>
--	---

Przykłady:

Mistrz <i>magister</i> :	szkoła <i>schola</i> .
Uczeń <i>discipulus</i> :	książka <i>liber</i> .
Pastérz <i>pastor</i> :	pastwisko <i>pabulum</i> .
Owca <i>ovis</i> :	owczarnia <i>ovile</i> .
Ryba <i>piscis</i> :	sadzawka <i>piscina</i> .

<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>zywotne</i>, że znaczą rzeczy żyjące.</p>	<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>niezywotne</i>, że znaczą rzeczy nieżyjące.</p>
---	---

Przykłady:

Mieszkanié,	dom (z Łacińskiego <i>domus</i>)
Izba,	sala (z Francuzkiego <i>salle</i>)
Radna izba,	ratusz (z Niemieck. <i>rathaus</i>)

<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>swojskie</i> (<i>vernacula</i>), to jest właściwie Polskie.</p>	<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się <i>cudzoziemskie</i> (<i>peregrina</i>), to jest cudzoziemskiego ięzyka do Polskiego przybrane.</p>
---	--

Przykłady:

1.	I.	Jedno	<i>unum</i> .
2.	II.	Dwa	<i>duo</i> .
5.	V.	Pięć	<i>quinque</i> .
10.	X.	Dziesięć	<i>decem</i> .
50.	L.	Pięćdziesiąt	<i>quingenta</i> .
100.	C.	Sto	<i>centum</i> .
500.	D.	Pięćset	<i>quingenta</i> .
1000.	M.	Tysiąc	<i>mille</i> .

Takie *Imicna* zowią się *liczbowé* albo *liczebne* (*numeralia*). Postaci czyli *figury* takich wyrazów sąto skrócenia: pierwsze zowią się *Arabskie*, drugie *Rzymskie*.

Przykłady:

Niemowlątko	<i>infantū-</i>	(od niemowlę	<i>in-</i>
	<i>lus.</i>		<i>fans.)</i>
Córeczka	<i>filiola.</i>	(od córka	<i>filia.)</i>
Xiązeczka	<i>libellus,</i>	(od książka	<i>liber.)</i>
Kanareczek	<i>passerculus,</i>	(od kanarek	<i>passer.)</i>
Kwiateczek	<i>flosculus.</i>	(od kwiat	<i>flos)</i>

Takie *Imiona* zowią się *zdrobniaté* (*diminutiva*) a czynią wielki wdzięk ięzykowi. Znáydziemy ich więcéy w Polsczyźnie niż w Łacinie. U nás *Imiona* *zdrobniaté* iedné są znaczące *pieszczenie* się, np. *Jaś, Jasiiek, Jasi- niek, Jasieczek, Jasineczek*: drugie znaczące *maśmiéwisko*, np. *chłopczysko, wilczysko* etc. Takie *Imiona* nazywać się mogą *zgrubiałé*.

Przykłady:

Snieg	<i>nix:</i>	śnieżny	<i>niveus.</i>
Białość	<i>albedo:</i>	biały	<i>albus</i>
Miód	<i>mel:</i>	miodowy	<i>melleus.</i>
Słodycz	<i>dulcedo:</i>	łódki	<i>dulcis.</i>
Kwiat	<i>flos:</i>	kwiecisty	<i>florus.</i>
Wonneść	<i>odor:</i>	wonny	<i>odorifer.</i>
Nauka	<i>doctrina:</i>	nauczony	<i>doctus.</i>
Potrzeba	<i>necessitas:</i>	potrzebny	<i>necessarius.</i>

<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się rzeczowne (<i>substantiva</i>) albo którey <i>Rzeczowniki</i>, bo wyrażają rzeczy, iakoto <i>śnieg, miód, kwiat</i>: albo wyrażają wprawdzie przymiot, ale wzięty z rzecz, iakoto <i>białość, słodycz, nauka, potrzeba</i>, a należą do pytania <i>kto? co?</i></p>	<p>Takie <i>Imiona</i> zowią się przymiotne (<i>adjectiva</i>) albo króćcy <i>Przymiotniki</i>, bo wyrażają przymioty w rzeczach będące, iakoto <i>biały, słodki, wonny</i>: albo wyrażają wprawdzie rzecz, ale za przymiot wzięte, iako <i>śnieżny, miodowy, kwiecisty</i>, należą do pytania <i>iak? iaką? iakie?</i></p>
--	---

Iest i więcéy nazwisk *Imion*, osobliwie od różnego ich znaczenia pochodzących. Będzie o nich na swoim miejscu mowa: te tymczasem, iako potrzebniejsze zrozumiałwazy do brze, porządnie spamiętáymy.

R O Z D Z I A Ł V.

O Z a i m k u.

Zaimek (*pronomen*) iest nazwiskiem rzeczy lub przymiotu; przeto nie różni się od *Imienia*, a iest już rzeczowny, np. *ja* (*ego*) już przymiotny, np. *móy, moja, moje*, (*meus, mea, meum*). Zowie się zas stąd *Zaimkiem*, że się pospolicie kładzie za *Imię* (*pro nomine*), którego powtórzenie w mowie mogłoby być przykre.

Słowo przez różną końcową odmianę; taką odmianą Słów zowie się *Osobowaniem*.

Przez osoby do mowy wchodzące, rozumiemy nie tylko ludzi, ale też zwierzęta i rzeczy nieżyjące. Osoby te wyrażają się *Zaimkiem osobistym*, który kładzie się już wyraźnie; jak mamy w pierwszym przykładzie, już dośylnie, iak iest w przykładzie drugim.

§. II. Drugą Słów odmiana.

Przykłady:

{	Já iestém; <i>ego sum</i>		my iesteśmy, <i>nos sumus.</i>
{	Ty iesteś, <i>tu es:</i>		wy iesteście, <i>vos estis.</i>
{	On iest, <i>ille est:</i>		oni są, <i>illi sunt.</i>
{	Stoię, <i>sto:</i>		stoimy, <i>stamus.</i>
{	Stoisz, <i>stas:</i>		stoicie, <i>statis.</i>
{	Stoi, <i>stat:</i>		stoia, <i>stant.</i>

Uwaga. Taką Słów odmianą zowie się *liczbowaniem*, czyli odmianą przez *Liczby* (*per numeros*): bo iako *Imiona* lub *Zaimki* (ob wchodzących w mowę odmięniaia się zez *liczby*; tak i *Słowa* dla zgody z niemi, odmięniać się muszą przez podobné *liczby*.

§. III. Trzecią Słów odmiana.

Przykłady

W liczbie pojedynczy: w liczbie mnogiej:
 byłem, bylam, byłem; byliśmy, byłyśmy.
 byłeś, byłaś, byłeś; byliście, byłyście,
 był, była, było: byli, były.

Uwaga. Taką odmianą Słów zowie się

Rodzaiowaniem, czyli odmianą przez *Rodzaje* bo iako *Imiona* lub *Zaimki* czy wyraźne, o domyślné, odmieniaią się przez *Rodzaje*; i *Słowa*, dla zgody z niemi, odmieniaią przez podobné *Rodzaje*. A tak mówimy mężczyźnie *był*, o niewieście *była*, o dziecięciu *było*. Łacinnicy téy odmiany nie mają, ale zarówno czy o mężczyźnie, czy o niewieście, czy o dziecięciu mówią *fuit*.

§. IV. Czwarta Słów odmiana.

Przykłady:

Jestém, byłém, będę: *sum, fui, ero.*

Stoię, stałém, stanę: *sto, stabam, stetem.*

Robię, zrobiłém, zrobię: *ago, egi, egero.*

Uwaga. Taka Słów odmiana zowie się *Czasowaniem*, czyli odmianą przez *Czasy* (*tempora*): ponieważ *Sąd*, który w *Słowie* wyrażamy, znaczy albo to, co teraz iest, albo to, co już było, albo to, co dopiero będzie. Stała się też *Czasów* przedniejszych liczy się trzy: pierwszy *teraźniejszy* (*praesens*): drugi *przeszły* (*praeteritum*): trzeci *przyszły* (*futurum*): np. *iestem*, *iest* czas *teraźniejszy*, *byłém*, *iestem* czas *przeszły*, *będę*, *iest* czas *przyszły*.

§. V. Piąta Słów odmiana.

Przykłady:

{ Jesteś, bądź, obyś był, bydź.

{ *Es, esto, utinam esses, esse.*

{ *Masz, mićy, abyś miał, mieć.*

{ *Habes, habe, utinam habeas, habere.*

Uwaga. Taka Słów odmiana zowie się *Trybowaniem*, czyli odmianą przez *Tryby* (*periodos*): ponieważ czworako używamy w mowie *Słowa*, raz oznajmując, drugi raz rozkazując; trzeci raz życząc, czwarty raz żądanej s tych okoliczności nie wyrażając; przeto też na takowe odmiany *Słowa* jest *Trybów* cztery: pierwszy oznajmujący (*indicativus*) np. iesteś *es*: drugi rozkazujący (*imperativus*) np. bądź *esto*: trzeci życzący (*optativus*) np. byś był *esses*: czwarty, bezokoliczny (*infinitivus*) np. bądź *esse*.

Tyle tedy odmian zachodzi w *Słowie* przez *Osoby*, przez *Rodzaje*, przez *Liczby*, przez *Czasy* i przez *Tryby*. Słowo np. *byłem*, jest *Trybu* oznajmującego, *Czasu* przeszłego, *Liczby* pojedynczej, *Osoby* pierwszej, *Rodzaju* męskiego. W wszystkie té odmiany *Słowa* razem wzięte, nazywają się od náyprzedniejszej odmiany przez *Czasy* *czasowaniem*, po *Łacinie* *Koniugacją*: o czém osobną mieć będziemy naukę.

§. VI. Różne Słów nazwiska.

Przykłady:

Jestem, *sum*, Mam.

Té dwa *Słowa* *Polskie* *jestem* i *mam*, a jedno *Łacińskie* *sum*, nazywają się *posiłkowe* (*auxiliaria*): bo gdy któremu *Słowu* braknie w jakim *Czasie* osobnego, zakończenia, oné mu na posiłek przychodzą, np. *Słowo* *mówić*, nie má samo *Czasu* przyszłego, tak iak *má*

Słowo powiedzieć, powiem; używamy też Słowa posiłkowego będę mówił, lub mam mówić. Tak też w Łacinie Słowo znaczące u nas dostąpiłem, wyraża się s posiłkowym Słowem adeptus sum.

Przykłady:

Kładę pono:	składam <i>compono.</i>
Chodzę grądlor:	przechodzę <i>transgredior</i>
Piszę scribo:	wpisuję <i>inscribo.</i>
Mówię loquor:	wymawiam <i>eloquor.</i>

Takie Słowa zowią się niezłożone (<i>simplicia</i>), bo się s kilku wyrazów nie składają.	Takie Słowa zowią się złożone (<i>composita</i>), bo się s kilku wyrazów składają.
---	--

Przykłady:

Dadź,	dawać.
Brać,	biierać.
Bydź,	bywać.
Mieć,	miewać.
Jeść,	jadać.
Pić.	pić.

Takie Słowa zowią się iednotliwe (<i>singularia</i>), bo znaczą bycie lub robienie czego ieden raz.	Takie Słowa zowią się częstotliwe (<i>frequencytiva</i>), bo znaczą częste bywanie lub robienie czego.
---	--

Przykłady:

{ Orzę,	orano,	jestem.
	Aro,	arabatur,

Zbierám,	zbierano,	leżę.
<i>Colligo,</i>	<i>colligebatur,</i>	<i>jacĕo.</i>
Kochám,	kochany iestem,	stoię.
<i>Amo,</i>	<i>amor,</i>	<i>sto.</i>

Takię Słowa	Takię Słowa	Takię Słowa
wią się czyn- (<i>activa</i>), wy- żaiące sąd o y rzeczy, któ- co czyni zględem dru- y, np. <i>słońcę</i> <i>więcá ziemię</i>	zowią się <i>biérne</i> (<i>passiva</i>), wyrá- żaiące sąd o tę r zeczy, którą bierze iaką włá- sność od dru- gięy, np. <i>ziemia</i> <i>jest oświeconá</i> <i>od słońca.</i>	zowią się <i>niia-</i> <i>kię</i> (<i>neŭtra</i>), wy- żaiące prosty stán rzeczy ie- dnęy bez żadnó- go względu na drugą, np. <i>słoń-</i> <i>cę świeci.</i>

Przykłady:

wać,	dawałem:	dadź,	dałem.
bić,	robiłem:	zrobić,	zrobiłem.
acić,	płaciłem:	zapłacić,	zapłaciłem.
sać,	pisałem:	napisać,	napisałem.
Takię Słowa zowią	Takię Słowa zowią		
<i>niedokonanę</i> (<i>imper-</i> <i>ta</i>), że znaczą czy nić niedokonanę.	się, <i>dokonanę</i> (<i>perfecta</i>), że znaczą czynienie do- konané.		

Przykłady:

Uczę się.

Pocę się.

Cieszę się.

Kochám się.

Kłaniám się.

Wrócám się.

Takie Słowa zowią się Zaimkowe (*reciproca*), że się kładą z Zaimkiem się. Zaim-
ten, czasem jest tylko dopełnieniem Słow-
jak się to wydaie pod liczbą 1: czasem z
znaczy zwrócenie czynienia na osobę czyni-
cego, iak się wydaie pod liczbą 2.

W Polsczyźnie Zaimek się ieden jest w
wszystkie osoby i liczby, w Łacinie zaś w
dług osób i liczb odmienia się, np.

W liczb:	1. <i>Attollo me:</i>	podnoszę	si
pojedyn:	2. <i>Attollis te:</i>	podnosisz	si
osoba	3. <i>Attollit se:</i>	podnosi	si
W liczb:	1. <i>Attollimus nos:</i>	podnosimy	si
mnogiéy	2. <i>Attollitis vos:</i>	podnosicie	si
osoba	3. <i>Attollunt se:</i>	podnoszą	si

Przykłady:

Já robię <i>ago:</i>	robi się <i>agitur.</i>
Ty robisz <i>agis:</i>	robiło się <i>agebatur.</i>
On robi <i>agit:</i>	bywá <i>accidit.</i>
My robimy <i>agimus:</i>	dawano <i>dabatur.</i>
Wy robicie <i>agitis:</i>	dá się lub dadzą <i>dab-</i>
Oni robią <i>agunt:</i>	<i>tur.</i>

Takie Słowa zowią się osobiste (*personalia*),
się nieosobiste (*impersonalia*), gdy ma-
gdy mają wyraźne lub domyślne Imię lub Za-
imek osoby, która jest Zaimku osoby, która
czem, albo co robi: i przeto też odmieniają się przez
Takie Słowa zowią się nieosobiste (*impersonalia*),
się nieosobiste (*impersonalia*), gdy nie ma
ją ani wyraźnie, ani domyślnie Imienia lub
Zaimku osoby, która jest czem, albo co robi
i przeto też nie odmi-

wszystkie osoby, np. *robię, ty robisz* etc. | *mają się przez wszyst-*
kie osoby, ale jedno
tylko mają zakończe-
nie na osobę trzecią,
np. robi się etc.

R O Z D Z I A Ł VII.

O Imiesłowie.

Po samém nazwisku poznać można, że Imiesłów (*participium*) jest częścią Imię, częścią Słowo. Imiesłów, iako Imię odmienia się przez rodzaje, liczby i przypadki (*per genera, numeros et casus*), niekiedy zaś przez stopnie (*per gradus*): a iako Słowo odmienia się przez czasy (*per tempora*).

1. Odmiana Imiesłówów przez Rodzaj

żeński:	żeński:	żeński:
Dany <i>datus</i> ,	daná <i>data</i> ,	dane <i>datum</i> .
Wzięty <i>ac-</i> <i>ptus</i> ,	wziętá <i>ac-</i> <i>pta</i> ,	wzięté <i>acceptum</i> .

2. Odmiana Imiesłówów przez Liczby i

Przypadki:

Liczba pojedyncza:	Liczba mnoga:
1. Dany <i>datus</i> :	dani <i>dati</i> .
2. Daného <i>dati</i> :	danych <i>datorum</i> .
3. Danému <i>dato</i> :	danym <i>datis</i> etc.

3. Odmiana Imięsłówów przez Stopnie:

<i>równy:</i>	<i>wyższy:</i>	<i>náiywyższy:</i>
Ukochany <i>a-</i> <i>matus</i>)	ukochańszy,	náyukochańsz
Amans (<i>kocha-</i> <i>iacy</i>)	amantior,	amantissimus.
Praestans (<i>celu-</i> <i>iący</i>)	praestantior,	praestantissimus.

4. Odmiana przez Czasy:

<i>teraźniejszy:</i>	<i>przeszły:</i>	<i>przyszły:</i>
Dans,	datus,	daturus,
daiący,	dany,	maiący dadź.
		Dandus, maiący by danym.

IMIESŁOWY OSOBLIWE.

Polácy mają dwa osobliwe Imięsłowy bezimienné, Łacinnicy także mają dwa s których jeden zowią gerundium, drugi szpinum.

S Polskich Imięsłówów osobliwych, iedę kończy się na *ąc*, drugi na *szy*, np. będą bywszy, daiąc, dawszy. Osobliwość w tém zachodzi, że takie Imięsłowy nie odmieniają się przez Rodzaje, ani Liczby, ani Przypadki ani Czasy, np. daiąc oyciec, daiąc matka, daiąc dziecię, dańac rodzice. Dawszy *ia*, *ty*, *o*, *ona*, *ono*, *my*, *wy*, *oni*, *one*.

Łacińskie gerundia w tém są osobliwe że się kładą inż rzeczownie (*substantive*), in

przymiotnie (*adjective*). Położone rzeczownię, są nieodmiennie, a kończą się na *di, do, dum*: położone przymiotnie, są odmiennie przez wszystkie Rodzaje, Liczby i Przypadki. Gerundia tłumaczą się na Poskie, już przez Imię rzeczowne, już przez Słowo lub Imięstów.

Przykłady Gerundyów rzeczownych:

Erudiendi causa missus:	dlá nauki posłany, lub posłany uczyć się.
Videndo dicere verum.	zartując mówić prawdę, lub zartém prawdę mówić.
Dicendum est mihi:	mówić mi trzeba, lub mam mówić.

Przykłady Gerundyów przymiotnych:

Memorandus es mihi:	trzeba mi cię napomnieć.
Spes placandi tui:	nadzieia ubłagania cię.
mi me colendo:	w szanowaniu mnie.
Legendi sunt Poetae:	czytać trzeba Poetów.
Cura alendorum parentum:	staranie żywienia rodziców.
in excolendis agris:	w uprawianiu roli.
Excolenda est memoria:	ćwiczyć trzeba pamięć.
Princeps defendendae libertatis:	pierwszy do bronięcia wolności.
Augendarum opum cupidus:	pomnożenia bogactw chciwy.
ad expugnandam urbem:	do zdobycia miasta.
ad trajiciendum flumen:	do przebycia rzeki.
Oranda Numina:	prosić należy Bogów.

Supinum, iedno się kończy na *um*, drugie na *u*: obadwa zawsze się kładą rzeczownie (*substantive*), są nieodmienné a na Polskie tłumaczą się przez *Słowo*, lub *Imię rzeczowne* np.

Servitum ibo:	{służyć póydę, lub póydę na służbę.
Mittunt rogatum auxilium:	{posyłaiać prosić o pomoc lub s prośbą o pomoc.
Venatu rediit:	{s polowania wrócił. dziwny widok, lub dziwna rzecz oku, lub dziwić się trzeba widząc.
Mirabile visu:	

R O Z D Z I A Ł VIII.

Formy Przypadkowania.

Jako w rzemięslach są *formy* na robienie iednakich rzeczy; tak w językach są *formy* na iednaką odmianę końcową *Imion*, *Zaimków* i *Imięslówów*, czyli na *Przypadkowanie* albo *Deklinacyą*. W języku Polskim iest *form* sześć, a w Łacińskim pięć. Który wyráz przypadku iest się według iedney s *form* rzeczonych, nazywa się *foremny* (*regularis*): *nieforemny* zaś (*irregularis*), który od *form* odstepuie: wiele ich iest *nieforemnych* w obudwu językach.

§. I. *Formy Polskie.*

FORMA PIERWSZA

Na Imiona rzeczowné, rodzaju męzkiego.

<i>czba pojedyncza:</i>		<i>mnoga:</i>
<i>Pytania:</i>	<i>Odpowiedzi:</i>	
<i>Kto?</i>	Ján.	Jánowie.
<i>Kogo, czyy?</i>	Jána.	Jánów.
<i>Komu?</i>	Jánowi.	Jánóm.
<i>Kogo?</i>	Jána.	Jánów.
<i>Wótaiąc:</i>	O! Jánie.	Jánowie!
<i>Kim?</i>	Jáném.	Jánami.
<i>W kim?</i>	Jánie.	Jánach.

Przykłady nieco odmięnnych Przypadków.

<i>Liczba pojedyncza:</i>			
Pán.	Koń.	Wół.	Dąb.
Pána.	Konia.	Wołu.	Dębu.
Panu.	Koniowi.	Wołowi.	Dębowi.
Pana.	Konia.	Wołu.	Dąb.
O! Panie.	Koniu!	Wole!	Dębie.
Paném.	Koniém.	Wołém.	Dębém.
Panu.	Koniu.	Wole.	Dębie.

<i>Liczba mnoga:</i>			
Panowie.	Konie.	Woły.	Dęby.
Pánów.	Koni.	Wołów.	Dębów.
Panóm.	Konióm.	Wołóm.	Dębóm.
Panów.	Konie.	Woły.	Dęby.
O! Panowie.	Konie!	Woły!	Dęby!
Panami.	Końmi.	Wołami.	Dębami.
Panach.	Koniach.	Wołach.	Dębach.

FORMA DRUGA

Na Imiona rzeczowné, rodzaju żeńskiegó

Liczba pojedynczá:

1. Mowa.	Pani.	Práca.	Ręka.
2. Mowy.	Pani.	Prácy lub práce.	Ręki.
3. Mowie.	Pani.	Prácy.	Ręce.
4. Mowę.	Panią.	Práce.	Rękę.
5. O! Mowo.	Pani!	Práca!	Ręko!
7. Mowie.	Pani.	Prácy.	Ręce.

Liczba mnogá.

1. Mowy.	Panie.	Práce.	Ręce.
2. Mów.	Páni.	Prác.	Rąk.
3. Mowóm.	Panióm.	Prácóm.	Rękóm.
4. Mowy.	Panie.	Práce.	Ręce.
5. O! Mowy.	Panie!	Práce!	Ręce.
6. Mowami.	Paniami.	Prácami.	Rękami.
7. Mowach.	Paniach.	Prácach.	Rękach, lub rękú

FORMA TRZECIA

Na Imiona rzeczowne, rodzaju męskiego.

Liczba pojedynczá: *mnogá:*

Pytania: *Odpowiedzi:*

1. Co?	Słowo.	Słowa
2. Czego?	Słowa.	Słów.
3. Czemu?	Słowu.	Słowóm.
4. Co?	Słowo.	Słowa.

Wolaiąc: O! Słowo. Słowa!
Czém? Słowem. Słowami, lub słowy.
Wczém? Słowie. Słowach.

FORMA CZWARTA

Na Imiona przymiotné, rodzaju męzkiego.

Liczba pojedynczą:

Pytania: *Odpowiedzi:*

<i>Jaki?</i>	Ten.	Mój.	Piękny.
<i>Jakiego?</i>	Tego.	Mego.	Pięknego.
<i>Jakiemu?</i>	Temu.	Memu.	Pięknemu.
<i>{ Jakiego?</i>	<i>Tego.</i>	<i>Mego.</i>	<i>Pięknego.</i>
<i>{ Jaki?</i>	<i>Ten.</i>	<i>Mój.</i>	<i>Piękny.</i>
<i>Wolaiąc:</i>	—	O! Mój.	Piękny!
<i>Jakim?</i>	Tym.	Mym.	Pięknym.
<i>W jakim?</i>	Tym.	Mym.	Pięknym.

Liczba mnogą:

<i>Jacy?</i>	Ci.	Moi.	Piękni.
<i>Jakich?</i>	Tych.	Moich.	Pięknych.
<i>Jakim?</i>	Tym.	Moim.	Pięknym.
<i>Jakich?</i>	Tych.	Moich.	Pięknych.
<i>Wolaiąc:</i>	—	O! Moi.	Piękni!
<i>Jakim?</i>	Tymi.	Moimi.	Pięknymi.
<i>W jakich?</i>	Tych.	Moich.	Pięknych.

FORMA PIĄTA

Na Imiona przymiotné, rodzaju żeńskiego.

Liczba pojedynczą:

Pytania: *Odpowiedzi:*

<i>Jaká?</i>	Ta.	Moja.	Ma.	Piękná.
<i>Jakiey?</i>	Téy.	Moiey.	Méy.	Pięknéy.

3. <i>Jakiéy?</i>	<i>Téy.</i>	<i>Moiéy.</i>	<i>Méy.</i>	<i>Piękné.</i>
4. <i>Jaka?</i>	<i>Tę.</i>	<i>Moię.</i>	<i>Mą.</i>	<i>Piękną.</i>
5. <i>Wolaiąc:</i>	—	<i>O! Moia.</i>	<i>Má.</i>	<i>Piękna.</i>
6. <i>Jaka?</i>	<i>Tą.</i>	<i>Moią.</i>	<i>Mą.</i>	<i>Piękną.</i>
7. <i>Wjakiéy?</i>	<i>Téy.</i>	<i>Moiéy.</i>	<i>Méy.</i>	<i>Pięknéy.</i>

Liczba mnoga:

1. <i>Jakié?</i>	<i>Té.</i>	<i>Moié.</i>	<i>Mé.</i>	<i>Piękné.</i>
2. <i>Jakich?</i>	<i>Tych.</i>	<i>Moich.</i>	<i>Mych.</i>	<i>Pięknych.</i>
3. <i>Jakim?</i>	<i>Tym.</i>	<i>Moim.</i>	<i>Mym.</i>	<i>Pięknym.</i>
4. <i>Jakié?</i>	<i>Té.</i>	<i>Moié.</i>	<i>Mé.</i>	<i>Piękné.</i>
5. <i>Wolaiąc:</i>	—	<i>O! Moié.</i>	<i>Mé!</i>	<i>Piękné!</i>
6. <i>Jakiémi?</i>	<i>Témi.</i>	<i>Moiémi.</i>	<i>Mémi.</i>	<i>Pięknémi.</i>
7. <i>Wjakich?</i>	<i>Tych.</i>	<i>Moich.</i>	<i>Mych.</i>	<i>Pięknych.</i>

F O R M A S Z Ó S T A

Na Imiona przymiotné, rodzaju niakiégo

Liczba pojedyncza:

Pytania: Odpowiedzi:

1. <i>Jakié?</i>	<i>To.</i>	<i>Moié.</i>	<i>Mé.</i>	<i>Piękné.</i>
2. <i>Jakiégo?</i>	<i>Tego.</i>	<i>Moiégo.</i>	<i>Mégo.</i>	<i>Pięknégo.</i>
3. <i>Jakiému?</i>	<i>Tému.</i>	<i>Moiému.</i>	<i>Mému.</i>	<i>Pięknému.</i>
4. <i>Jakié?</i>	<i>To!</i>	<i>Moié.</i>	<i>Mé.</i>	<i>Piękné.</i>
5. <i>Wolaiąc:</i>	—	<i>O! Moié.</i>	<i>Mé!</i>	<i>Piękné.</i>
6. <i>Jakiém?</i>	<i>Tem.</i>	<i>Moiém.</i>	<i>Mém.</i>	<i>Piękném.</i>
7. <i>Wjakiém?</i>	<i>Tem.</i>	<i>Moiém.</i>	<i>Mém.</i>	<i>Piękném.</i>

Liczba mnoga:

Wszystkie Przypadki tak idą, iak w *Liczbie mnogiej* rodzaju żeńskiego.

Uwaga. Formy służące na Imiona, służą téż na Imięstwy wszystkie, tudzież na Zaimek oprócz następujących:

PRZYPADKOWANIE

Zaimków nieforémnych, *ia, ty, siebie.*

Liczba pojedyncza:

Já.	Ty.	—
Mnie.	Ciebie.	Siebie.
Mnie, mi.	Tobie, ci.	Sobie.
Mnie, mię.	Ciebie, cię.	Siebie, się.
—	Ty!	—
Mną.	Tobą.	Sobą.
Mnie.	Tobie.	Sobie.

Liczba mnogá:

My.	Wy.	—
Nás.	Wás.	Siebie.
Nám.	Wám.	Sobie.
Nás.	Wás.	Siebie.
—	O! Wy.	—
Nami.	Wami.	Sobą.
Nás.	Wás.	Siebie.

§. II. *Formy Łacińskie.*

FORMA PIERWSZA

Imiona rzeczowné i przymiotné, rodzaju męzkiego i żeńskiego.

Numërus singularis (liczba pojedyncza):

Scriba.	Terra.	Foecunda.
Pisárz.	Ziémia.	Płodná.
Scribae.	Terrae.	Foecundae.
Scribae.	Terrae.	Foecundae.
Scribam.	Terram.	Foecundam.
O! Scriba.	Terra!	Foecunda!
Scriba.	Terra.	Foecunda.

Numērus pluralis (liczba mnogá):

1. Scribae.	Terrae.	Foecundae.
2. Scribarum.	Terrarum.	Foecundarum.
3. Scribis.	Terris.	Foecundis.
4. Scribas.	Terras.	Foecundas.
5. O! Scribae.	Terrae!	Foecundae!
6. Scribis.	Terris.	Foecundis (1)

F O R M A D R U G A

Na Imiona rzeczowné i przymiotné, rodzaj męzkiego, żeńskiego i niakięgo.

Numērus singularis (poiedynczá):

1. Vir.	Doctus.	Atomus.	Templum.
<i>Mąż.</i>	<i>Uczony.</i>	<i>Proszek.</i>	<i>Kościół.</i>
2. Viri.	Docti.	Atomi.	Templi.
3. Virg.	Docto.	Atomus.	Templo.
4. Virum.	Doctum.	Atomum.	Templum.
5. O! Vir.	Docte!	Atome!	Templum!
6. Viro.	Docto.	Atomus.	Templo.

Numērus pluralis (mnogá):

1. Viri.	Docti.	Atomi.	Templa.
2. Viro-	Docto-	Atomus-	Templorum
rum.	rum.	rum.	
3. Viris.	Doctis.	Atomis.	Templis.
4. Viros.	Doctos.	Atomos.	Templa.
5. O! Viri.	Docti!	Atomi!	Templa!
6. Viris.	Doctis.	Atomis.	Templis (2).

(1) *Scriba* jest rodzaju męzkiego: *terra* i *foecunda* rodzaju żeńskiego.

(2) *Vir* i *doctus* są rodzaju męzkiego, *atomus* żeńskiego, *templum* niakięgo.

FORMA TRZECIA

I. Na Imiona rzeczowné trzech rodzajów.

Numērus singularis (poiedynczǎ):

1. Finis.	Urbs.	Cor.
<i>Koniec.</i>	<i>Miasto.</i>	<i>Sercé.</i>
2. Finis.	Urbis.	Cordis.
3. Fini.	Urbi.	Cordi.
4. Finem.	Urbem.	Cor.
5. O! Finis.	Urbs!	Cor!
6. Fine.	Urbe.	Corde.

Numērus pluralis (mnogǎ):

1. Fines.	Urbes.	Corda.
2. Finium.	Urbium.	Cordium.
3. Finibus.	Urbibus.	Cordibus.
4. Fines.	Urbes.	Corda.
5. O! Fines.	Urbes!	Corda!
6. Finibus.	Urbibus.	Cordibus.

II. Na Imiona przymioné trzech rodzajów.

Numērus singularis (poiedynczǎ):

1. Fortis.	Fortis.	Forte.
<i>Mocny.</i>	<i>Mocnǎ.</i>	<i>Mocné.</i>
2. Fortis.	Fortis.	Fortis.
3. Forti.	Forti.	Forti.
4. Fortem.	Fortem.	Forte.
5. O! Fortis.	Fortis!	Forte.
6. Forti.	Forti.	Forti.

Numērus pluralis (mnogǎ):

1. Fortes.	Fortes.	Fortia.
2. Fortium.	Fortium.	Fortium.
3. Fortibus.	Fortibus.	Fortibus.

4. Fortes.	Fortes.	Fortia.
5. O! Fortes.	Fortes!	Fortia!
6. Fortibus.	Fortibus.	Fortibus (1).

F O R M A C Z W A R T A

Na Imiona rzeczowne tylko, trzech rodzajów

Numerus singularis (poiedyncza):

1. Sensus.	Manus.	Genus.
<i>Zmysł:</i>	<i>Ręka.</i>	<i>Kolano.</i>
2. Sensus.	Manus.	Genus.
3. Sensus.	Manus.	Genus.
4. Sensus.	Manus.	Genus.
5. O! Sensus.	Manus!	Genus!
6. Sensus.	Manus.	Genus.

Numerus pluralis (mnoga):

1. Sensus.	Manus.	Genus.
2. Sensus.	Manus.	Genus.
3. Sensus.	Manus.	Genus.
4. Sensus.	Manus.	Genus.
5. O! Sensus.	Manus!	Genus!
6. Sensus.	Manus.	Genus (2).

F O R M A P I A T A

Na Imiona rzeczowne tylko, rodzaju męskiego i żeńskiego.

Singularis (poied.): *pluralis* (mnoga):

1. Dies.	Res.	Dies.	Res.
<i>Dzień.</i>	<i>Rzecz.</i>	<i>Dni.</i>	<i>Rzeczy.</i>

(1) *Finis* jest rodzaju męskiego, *urbs* żeńskiego, *cor* męskiego, *fortis* męskiego, *fortis* żeńskiego, *forte* męskiego.

(2) *Sensus* jest rodzaju męskiego, *manus* żeńskiego, *genus* męskiego.

Diei.	Rei.	Dierum.	Rerum.
Diei.	Rei.	Diebus.	Rebus.
Diem.	Rem.	Dies.	Res.
O! Dies.	Res!	Dies!	Res!
Die.	Re.	Diebus.	Rebus (1).

Uwaga. Formy służące na *Imiona*, służą też na *Imięstowy* wszystkie, tudzież na *Zaimki*, oprócz następujących:

PRZYPADKOWANIE

Zaimków nieforémnych { *ego, tu, sui,*
 ia, ty, siebie.

Numerus sing. *pluralis* (mnoga):
 (poiedynczą):

Ego.	Tu.	—	Nos.	Vos.	—
Mei.	Tui.	Sui.	Nostrum,	Vestrum,	Sui.
			nostri.	vestri.	
Mihi,	Tibi.	Sibi.	Nobis.	Vobis.	Sibi.
mi.					
Me.	Te.	Se.	Nos.	Vos.	—
—	Tu!	—	—	Vos.	—
Me.	Te.	Se.	Nobis.	Vobis	Se

(2).

PRZYPADKOWANIE

Zaimku nieforémného { *hic, haec, hoc.*
 tén, ta, to.

Num. sing. (poied.): *plur.* (mnoga).

Hic. Haec. Hoc. Hi. Hae. Haec.

(1) *Dies* jest rodzaju męzkiego lub żeńskiego, *res* rodzaju żeńskiego.

(2) Zaimki osobiste *ego, tu, sui,* służą wszelkiemu rodzajowi.

2. Hujus. Hujus. Hujus. Horum. Harum. Horum.
3. Huic. Huic. Huic. His. His. His.
4. Huic. Huic. Huic. Hoc. Hoc. Hoc.
6. Hoc. Hac. Hoc. His. His. His.

PRZYPADKOWANIE

Zaimku nieforémného { qui, quae, quod
który, która, które

1. Qui. Quae. Quod. Qui. Quae. Quod.
2. Cujus. Cujus. Cujus. Quo- Quo- Quo-
rum. rum. rum.
3. Cui. Cui. Cui. Quibus. Quibus. Quibus.
4. Quem. Quam. Quod. Quos. Quas. Quod.
6. Quo. Qua. Quo. Quibus. Quibus. Quibus.

Przestroga. Dokładniejszą nauka o Pr
pdkowaniu Polskiem i Łacińskiem, będąca
w drugiey Klassie.

R O Z D Z I A Ł IX.

Formy Czasowania.

Poznawszy formy na Przepdkowan
czyli Deklinacya Imion, Zaimków i Imięs
wów; poznamy formy na Czasowanie cz
Konjugacya Słów. Form na Słowa Polsk
jest cztery, tyleż na Łacińskie: w obudwu
toli językach wiele jest Słów nieforemnych.

(1) Zaimki ukazujące służą: *hic* rodzajowi męskiemu, *hic* rodzajowi żeńskiemu, *hoc* rodzajowi męskiemu. I rozumieć o Zaimku względem *qui, quae, quod*.

§. I. *Formy Polskie.*

CZASOWANIE SŁÓW
POSIŁKOWYCH.

TRYB BEZOKOLICZNY.

dź. / Mięc.

TRYB OZNAYMUIĄCY.

Czas terażniejszy:

ntém.	Mám.
nteś.	Mász.
nt.	Ma.
nteśmy.	Mamy.
ntescie.	Macie.
	Maią.

Czas przeszły niedokonany, na rodzaj

<i>męzki:</i>	<i>żeński:</i>	<i>niżki:</i>
Miałém.	Miałam.	Miałom.
Miałeś.	Miałaś.	Miałoś.
Miał.	Miała.	Miało.
Mieliśmy.	Miałyśmy.	
Mieliście.	Miałyście.	
Mieli.	Miały.	

Czas przeszły dokonany, na rodzaj

<i>męzki:</i>	<i>żeński:</i>	<i>niżki:</i>
Byłem.	Byłam.	Byłom.
Byłeś.	Byłaś.	Byłoś.
Był.	Była.	Było.
Byliśmy.	Byłyśmy.	
Byliście.	Byłyście.	
Byli.	Były.	

Czas zaprzeszty:

Byłem	był.	Miałem	był.
Byłeś	był.	Miałeś	był.
Był	był.	Miał	był.
Byliśmy	byli.	Mieliśmy	byli.
Byliście	byli.	Mieliście	byli.
Byli	byli.	Mieli	byli.

Czas przyszy:

1. niedokonany:

Będę miał.
 Będziesz miał.
 Będzie miał.
 Będziemy mieli.
 Będziecie mieli.
 Będą mieli.

albo tak:

Mieć będę.
 Mieć będziesz.
 Mieć będzie.
 Mieć będziemy.
 Mieć będziecie.
 Mieć będą.

2. dokonany:

Będę.	Będziesz.	Będzie.
Będziemy.	Będziecie.	Będą.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

1. Bez nalegania:

Bądź. Mięy.
 Bądźmy. Miéymy.
 Bądźcie. Miéycie.

2. Z naleganiem:

Bądźże. Mięyże.

Bądźmyż.
Bądźcież.

Miemyż.
Mięycież.

TR Y B Ż Y C Z A C Y.

Niech będę, bądź etc.	Niech mám, miéy etc.
Będym iest, gdyś iest etc.	Gdy mám, gdy mász. etc.
Obym był, była etc.	Obym miał, miała etc.
Gdybam był etc.	Gdybym miał etc.
Łżebym, byłażbym etc.	Miałżebym etc.

Przestroga. Nie mamy w polskiém osobnych zakończeń na tryb życzący, ale ié bierzemy z oznajmującego i rozkazującego, przez wszystkie czasy, osoby, rodzaje i liczby.

I M I E S Ł O W Y.

I. Zwyczajné:

Czasu terażniejszego:

Będący, będącá, będąc- dące.	Maiący, maiącá, ma- iącé.
---------------------------------	------------------------------

Czasu przeszłego:

Miany, á, é.
G

Czasu przyszłego:

Maiący, á, é bydź. Maiący, á, é mie

II. Osobliwie:

Będać.
Bywszy.

Maiąc.
Miawszy.

CZTERY FORMY

Na Słowa Polskie.

I. II. III. IV.

TRYB BEZOKOLICZNY.

Kochać.	Dawać.	Czynić.	Słyszec.
Ukochać.	Dadz.	Uczynić.	Usłyszec.

TRYB OZNAYMUIĄCY.

Czas terażniejszy:

Kochám.	Daię.	Czynię.	Słyszę.
Kochász.	Daiesz.	Czynisz.	Słyszysz.
Kochá.	Daie.	Czyni.	Słyszzy.
Kochámy.	Daiemy.	Czycimy.	Słyszymy.
Kochacie.	Daiecie.	Czynicie.	Słyszycie.
Kochaią.	Daią.	Czynią.	Słyszą.

Czas przeszły niedokonany:

Kochálem.	Dáwá- łem.	Czyniłem.	Słyszálém.
Kocháteś.	Dáwáteś.	Czyniłeś.	Słyszálteś.
Kocháł.	Dáwáł.	Czynił.	Słyszálł.
Kochaliśmy.	Dáwali- śmy.	Czyniliśmy.	Słyszeli- śmy.
Kochaliście.	Dáwali- ście.	Czyniliście.	Słyszeli- ście.
Kochali.	Dáwali.	Czynili.	Słyszeli.

Czas przeszły dokonany:

Kochálem.	Dáłem.	Uczyniłem.	Usłyszálém.
Kocháteś.	Dáteś.	Uczyniłeś.	Usłyszálteś.
Kocháł.	Dáł.	Uczynił.	Usłyszálł.
Kochali- śmy.	Dáli- śmy.	Uczynili- śmy.	Usłyszeli- śmy.
Kochali- ście.	Dáli- ście.	Uczynili- ście.	Usłyszeli- ście.
Kochali.	Dáli.	Uczynili.	Usłyszeli.

Czas zaprzesztły:

Jám był, tyś był, on był

Kocháł.	Dáwáł.	Czynił.	Słyszálł.
Kocháł.	Dáł.	Uczynił.	Usłyszálł.

Myśmy byli, wyście byli, oni byli

Kochali.	Dáwali.	Czynili.	Słyszeli.
Kochali.	Dáli.	Uczynili.	Usłyszeli.

Czas przyszły:

1. *Niedokonany*

tak:

Będę,	będiesz,	będzie	
Kochać.	Dawał.	Czynił	Słyszał.
Będziemy,	będziecie,	będą	
Kochali.	Dawali.	Czynili.	Słyszeli.

Albo tak:

Kochać.	Dawać.	Czynić.	Słyszec.	
Będę,	będiesz,	będzie,	będziemy,	będziecie
	będą.			

2. *Dokonany:*

Ukochám.	Dám.	Uczynię.	Usłyszę.
Ukochász.	Dász.	Uczynisz.	Usłyszysz.
Ukochá.	Dá.	Uczyni.	Usłyszý.
Ukochámy.	Dámy.	Uczynimy.	Usłyszýmy
Ukochácie.	Dácie.	Uczynicie.	Usłyszycie.
Ukochaią.	Dadzą.	Uczynią.	Usłyszą.

TRYB ROZKAZUJĄCY.

I. *Niedokonany:*

1. *Bez nalegania:*

Kocháy.	Dawáy.	Czyń.	Słysz.
Kocháymy.	Dawáymy.	Czyńmy.	Słyszmy.
Kocháycie.	Dawáycie.	Czyńcie.	Słyszcie.

2. *Z naleganiem:*

kocháýże. Dáwáýże. Czyńże. Słyszże.
kocháymyż. Dáwáymyż. Czyńmyż. Słyszmyż.
kocháycieź. Dáwáycieź. Czyńcieź. Słyszcieź.

II. *D o k o n a n y:*

1. *Bez nalegania:*

kocháy. Dáy. Uczyń. Usłysz.
kocháymy. Dáymy. Uczyńmy. Usłyszmy.
kocháycie. Dáycie. Uczyńcie. Usłyszcie.

2. *Z naleganiem:*

Dodaie się na końcu *że* lub *ź*.

TRYB ŻYCZĄCY.

Robi się z oznajmującego i rozkazującego trybu, tak iakośmy o Posiłkowych Słowach *ýdź, mieć, powiedzieli.*

IMIESŁOWY.

I. *Zwyezayné:*

Czasu terażnieyszého:

kochaiący. Dáiący. Czyniący. Słyszący.

Czasu przeszłého:

kochany. Dáwany. Czyniony. Słyszany.
kochany. Dany. Uczyniony. Usłyszany.

Czasu przyszłego:

Maiący

Kochać.	Dawać.	Czynić.	Słyszec.
Ukochać.	Dadź.	Uczynić.	Usłyszec.

Maiący bydź

Kochany.	Dawany.	Czyniony.	Słyszany.
Ukochany.	Dany.	Uczyniony.	Usłyszany.

II. Osobliwe:

Kochając.	Dając.	Czyniąc.	Słyszac.
Ukochawszy.	Dawszy.	Uczyniwszy.	Usłyszawszy.

Uwagi nad czasowaniem Polskiem.

1. W czterech formach czasowań polskich nie mamy położonych wyraźnie zakończeń ni rodzaju żeński i męski, bo ie łatwo zrobić można na formę posiłkowego Słowa *byłem*, np. *kochałem*, *kochałam*, *kochałom*, *kochaliśmy*, *kochałyśmy*, etc. tak iak *byłem*, *byłam*, *byłom*, *byliśmy*, *byłyśmy*.

2. Nie kładziemy formy na Słowa biérne bo Polacy właściwie ich nie mają, prócz Imięsłowu czasu przeszłego, np. *kochany*, *dany* etc. do którego Imięsłowu dodając posiłkowe Słowo *iestem*, tłumaczymy to, co Łacinnicy przez swoje *passiva* wyrządzają, np. *amor* kochany *iestem*, *amaris* kochany *iestes* etc. albo też Zaimek tylko osobisty odmięniamy, np. *amor* mnie *kochają*, *amaris* ciebie *kochają* etc.

3. Nie kładziemy formy na słowa nieosobiste, bo chociaż iakże Słowo nasze kładzie się nieosobiście, np. *mówią, nie masz, dałe się, co się má, obiecano a nie dano* etc. atoli, że wszystkie od osobistych Słów pochodzą, i jedno niemi mają zakończenie; nie potrzebują osobnej formy, prócz tych tylko, co się kończą na *o, miano, dano* etc. ale i té robią się jednolaynie z Imiesłowem czasu przeszłego, zmieniając *y* na *o*, np. *miany- miano, wzięty- wzięto*.

4. Dokładniejszą naukę o czasowaniach czyli *koniugacyach* naszych, mieć będziemy w drugiey Klassie.

§. II. *Formy łacińskie.*

ZASOWANIE POSILKOWEGO SŁOWA.

Sum.

INFINITIVUS (*tryb bezokoliczny*):

Esse.

ydź, zém iest, żeś iest etc. *abym był* etc.

Fuisse.

ydź było, zém był, była etc. *abym był* etc.

Fore lub iri.

Bydź, ze będę, będziesz, będzie, abym był, ma być etc.

INDICATIVUS (tryb oznajmujący):

Praesens (czas teraźniejszy):

Sum	<i>iestem.</i>	Sumus	<i>iesteśmy.</i>
Es	<i>iesteś.</i>	Estis	<i>iesteście.</i>
Est	<i>iest.</i>	Sunt	<i>sq.</i>

Præteritum perfect. (czas przeszły dokonany)

Fui	<i>byłem etc.</i>	Fuimus	<i>byliśmy e</i>
Fuisti.		Fuistis.	
Fuit.		Fuerunt, fuere.	

Plus quam perfectum (zaprzeczony)

<i>Tak:</i>		lub <i>tak:</i>	
Eram	<i>byłem etc. lub</i>	Fueram.	
Eras.	<i>byłem był.</i>	Fueras.	
Erat.		Fuerat.	
Eramus.		Fueramus.	
Eratis.		Fueratis.	
Erant.		Fuerant.	

Futurum 2. (przyszły dokonany)

<i>Tak:</i>		lub <i>tak:</i>	
Ero	<i>będę etc.</i>	Fuero.	

ris.	Fueris.
rit.	Fuerit.
rimus.	Fuerimus.
ritis.	Fueritis.
runt.	Fuerint.

IMPERATIVUS (*tryb rozkazujący*):

sto	bądź, bądźże.
sto	niech będzie.
ste lub estote	bądźcie, bądźcież.
nto	niech, niechże będą.

OPTATIVUS (*tryb życzący*):

praesens et imperfectum (czas teraz. i niedok.)

lik:	lub tak:	
sem.	Forem	byłbym lub byłżebym,
ses.	Fores.	lub niechbym był etc.
set.	Foret.	
semus.	Foremus.	
setis.	Foretis.	
sent.	Forent.	

Perfectum (czas przeszły dokonany):

erim byłem etc.	Fuerimus.
eris.	Fueritis.
erit.	Fuerint.

Plus quam perfectum (czas zaprzeszczy):

issem byłbym był.	Fuissemus.
-------------------	------------

Fuisses.

Fuissetis.

Fuisset.

Fuissent.

Futurum, niekiedy *Praesens* (czas przyszły
niekiedy teraźniejszy):

Sim *iestem*, *niech bęąę*, *abym był e*

Sis. (*W starodawnę Łacinie mówilo* .

Sit. tak: lub tak:

Simas. *Siem.* *Fuam.*

Sitis. *Sies.* *Fuas.*

Sint. *Siet.* *Fuat.*)

PARTICIPIA (*Imięstowy*)

Zwyczajné:

Praesentis (czasu teraźniejszego).

Enſ *bęący*, *bęący*, *bęący*.

(*Enſ*, w dobrej Łacinie nie znáyduie si
prócz Słów złożonych, np. *possum* mog
potens mogący.)

Futuri (czasu przyszłego):

Futurus *maiący bydź*, { *przyszły.*

Futura *maiący bydź*, lub { *przyszła.*

Futurum *maiący bydź*, { *przyszłe.*

Imięstów *futurus*, położony s posiłkowé
Słowém *sum*, *es* etc. tak się na Polskie tłu
maczy:

<i>Futurus sum,</i>	<i>mám byđź.</i>
<i>Futurus es,</i>	<i>mász byđź.</i>
<i>Futuri sumus,</i>	<i>mámy byđź.</i>
<i>Futurus erat,</i>	<i>miál byđź.</i>
<i>Credo id futurum,</i>	<i>wierzę, że to będzie.</i>
<i>Unquam futurum speravi,</i>	<i>nigdy się nie spodziéwał, żeby to byđź miało.</i>

Przestroga. Umiejąc Czasowanie czyli *Coniugacyą* posiłkowego Słowa *sum*, a wiedząc, że znaczy nie tylko *jestem*, ale téż *mám*, *winienem*, *trzeba*, ułatwimy sobie dwie trudności: pierwszą czasowania Słów biérnych, drugą tłumaczenia na polskie wszelkich Imięstów Łacińskich ze Słowem *Sum* położonych, na co mieliśmy przykłady pod rozdziałem VII.

Przestroga druga. Na następujące formy Czasowania forénnego, bierzemy takie Słowa, w których Łacina s Polsczyzną prawie we wszystkim zgadzają się tak w znaczeniu, jako w porządku form, trybów, czasów, liczb, osób. Przeto umiejącym formy Polskie, łatwo będzie do wszystkich liczb i osób Łacińskich dodawać zakończenia Polskie, a tak wkrótce wiązać obadwa języki.

C Z T E R Y F O R M Y

Na Słowa Łacińskie czynné (*pro activis*):

I. II. III. IV.

INFINITIVUS (*tryb bezokoliczny*):

Amare.	Praebere.	Agere.	Audire.
Kochać,	Dawać,	Czynić,	Słyszec,
że 'kocham:	że etc.	że etc.	że etc.
Amavisse.	Praebuisse.	Egisse.	Audivisse.
Abym kochał,	Abym etc.	Abym etc.	Abym et
żem kochał,	żem da-	żem czy-	żem sły-
ukochał był,	wał,	nił,	szął,
etc.	dał był,	uczynił,	usłyszał
	etc.	etc.	etc.

INDICATIVUS (*tryb oznajmujący*).

Tempus praesens (czas terażniejszy):

Amo.	Praeëo.	Ago.	Audiö.
Kocham.	Daie.	Czynię.	Słyszę.
Amas.	Praebes.	Agis.	Audis.
Amat.	Praebet.	Agit.	Audit.
Amamus.	Praebemus.	Agimus.	Audimus.
Amatis.	Praebetis.	Agitis.	Auditis.
Amant.	Praebent.	Agunt.	Audiunt.

Praeteritum imperfectum (przeszły niedokonany)

Amabam.	Praebebam.	Agebam.	Audiebam.
Kochałem.	Dawałem.	Czyniłem.	Słyszałem.

Amabas.	Praebebas.	Agebas.	Audiebas.
Amabat.	Praebeat.	Agebat.	Audiebat.
Amabamus.	Praebebamus.	Agebamus.	Audiebamus.
Amabatis.	Praebebatis.	Agebatis.	Audiebatis.
Amabant.	Praebebant.	Agebant.	Audiebant.

Praeteritum perfectum (przeszły dokonany):

Amavi.	Praebui.	Egi.	Audivi.
Ukochalem.	Dałem.	Uczyniłem.	Ustyszałem.
Amavisti.	Praebuisti.	Egisti.	Audivisti.
Amavit.	Praebuit.	Egit.	Audivit.
Amavimus.	Praebuimus.	Egimus.	Audivimus.
Amavistis.	Praebuistis.	Egistis.	Audivistis.
Amaverunt,	Praebuerunt,	Egerunt,	Audiverunt,
re.	re.	re.	re.

Praeteritum plus quam perfectum (zaprzyszły):

Amaveram.	Praebueram.	Egeram.	Audiveram.
<i>Jam był, tyś był, on był etc.</i>			
Ukochał.	Dał.	Uczył.	Ustyszał.
Amaveras.	Praebueras.	Egeras.	Audiveras.
Amaverat.	Praebuerat.	Egerat.	Audiverat.
Amavera-	Praebuera-	Egera-	Audivera-
mus.	mus.	mus.	mus.
Amavera-	Praebuera-	Egeratis.	Audivera-
tis.	tis.	tis.	tis.
Amaverant.	Praebuerant.	Egerant.	Audiverant.

Futurum primum (przyszły niedokonany)

Amabo.	Praebebo.	Agam.	Audiām.
		<i>Będe</i>	
<i>Kochać.</i>	<i>Dawać.</i>	<i>Czynić.</i>	<i>Słyszść.</i>
Amabis.	Praebebīs.	Ages.	Audiēs.
Amabit.	Praebebīt.	Aget.	Audiēt.
Amabimūs.	Praebebimūs.	Agemus.	Audiemūs.
Amabitis.	Praebebītis.	Agetis.	Audietis.
Amabunt.	Praebebunt.	Agent.	Audient.

Futurum secundum (przyszły dokonany):

Amavěro.	Praebuěro.	Egěro.	Audivěro.
<i>Ukocham.</i>	<i>Dam.</i>	<i>Uczynię.</i>	<i>Ustyszę.</i>
Amavěris.	Praebuěris.	Egěris.	Audivěris.
Amavěrit.	Praebuěrit.	Egěrit.	Audivěrit.
Amaverimūs.	Praebuerimūs.	Egěrimūs.	Audiverimūs.
Amaveritis.	Praebueritis.	Egeritis.	Audiveritis.
Amavěrint.	Praebuěrint.	Egěrint.	Audivěrint.

IMPERATIVUS (*tryb rozkazujący*).

1. *Bez nalęgania.*

Ama.	Praebe.	Age.	Audi.
<i>Kochaj.</i>	<i>Daj.</i>	<i>Czyń.</i>	<i>Słysz.</i>
Amate.	Praebete.	Agite.	Audite.
<i>Kochajcie.</i>	<i>Dajcie.</i>	<i>Czyńcie.</i>	<i>Słyszcie.</i>

2. *Z nalęganiem.*

Amato.	Praebeto.	Agito.	Audito.
<i>Kochajze.</i>	<i>Dajze.</i>	<i>Czyńze.</i>	<i>Słyszze.</i>

Nieschże

<i>kochai.</i>	<i>Daie.</i>	<i>Czyni.</i>	<i>Słyszcy:</i>
<i>amatote.</i>	<i>Praebetote.</i>	<i>Agitote.</i>	<i>Auditote.</i>
<i>kocháycieź.</i>	<i>Daycieź.</i>	<i>Czyńcieź.</i>	<i>Słyszcieź:</i>
<i>amanto.</i>	<i>Fraebento.</i>	<i>Agunto.</i>	<i>Audiunto.</i>

Niecháyże

<i>kochaią.</i>	<i>Daia.</i>	<i>Czynią.</i>	<i>Słyszają.</i>
-----------------	--------------	----------------	------------------

OPTATIVUS (*tryb życzący*):

praesens et imperfectum (czas terażniejszy i przeszły niedokonany):

<i>amarem.</i>	<i>Praeberem.</i>	<i>Agërem.</i>	<i>Audirem.</i>
	<i>Obym etc. lub gdym etc.</i>		
<i>kocháł.</i>	<i>Dawał.</i>	<i>Czynił.</i>	<i>Słyszał.</i>
<i>amares.</i>	<i>Praeberes.</i>	<i>Agëres.</i>	<i>Audires.</i>
<i>amaret.</i>	<i>Praeberet.</i>	<i>Agëret.</i>	<i>Audiret.</i>
<i>amaremus.</i>	<i>Praebere-</i>	<i>Agere-</i>	<i>Audire-</i>
	<i>mus.</i>	<i>mus.</i>	<i>mus.</i>
<i>amaretis.</i>	<i>Praeberetis.</i>	<i>Ageretis.</i>	<i>Audire-</i>
			<i>tis.</i>
<i>amarent.</i>	<i>Praeberent.</i>	<i>Agërent.</i>	<i>Audirent.</i>

Praeteritum perfectum (przeszły dokonany):

<i>amaverim.</i>	<i>Praebuërim.</i>	<i>Egërim.</i>	<i>Audiverim.</i>
	<i>Obym</i>		
<i>kochał.</i>	<i>Dał.</i>	<i>Uczynił.</i>	<i>Usłyszał.</i>
<i>amaveris.</i>	<i>Praebuëris.</i>	<i>Egeris.</i>	<i>Audiveris.</i>

I tak daley, iak futurum secundum.

Praeteritum plus quam perfectum (zaprzeszły)

Amavissem.	Praebuissem.	Egissem.	Audivissem.
<i>Jabym był, tybys był etc.</i>			
<i>Kochał.</i>	<i>Dawał.</i>	<i>Czynił.</i>	<i>Słyszal.</i>
<i>Ukochał.</i>	<i>Dał.</i>	<i>Uczynił.</i>	<i>Usłyszal.</i>
Amavisses.	Praebuisses.	Egisses.	Audivisses.
Amavisset.	Praebuisset.	Egisset.	Audivisset.
Amavissemus.	Praebuissemus.	Egissimus.	Audivissemus.
Amavissetis.	Praebuissetis.	Egissetis.	Audivissetis.
Amavissent.	Praebuissent.	Egissent.	Audivissent.

Futurum primum et praesens (przyszły niedokonany i terazniejszy):

Amem.	Praebeam.	Agam.	Audiam.
	<i>Obym, obys etc.</i>		
<i>Kochał.</i>	<i>Dawał.</i>	<i>Czynił.</i>	<i>Słyszal.</i>
	Lub <i>niecháy</i>		
<i>Kocham.</i>	<i>Daie.</i>	<i>Czynie.</i>	<i>Słyszę.</i>
	Lub <i>móglżebym etc.</i>		
<i>Kochać.</i>	<i>Dawać.</i>	<i>Czynić.</i>	<i>Słyżec.</i>
Ames.	Praebeas.	Agas.	Audias.
Amet.	Praebeat.	Agat.	Audiat.

memus.	Praebeamus.	Agamus.	Audiamus.
metis.	Praebeat̄is.	Agatis.	Audiatis.
ment.	Praebeant.	Agant.	Audīant.

Ten tryb zowie się inaczey łączący (*connectivus*), dopuszczający (*permissivus*), mogący (*potentialis*).

PARTICIPIA (Imięsłowy).

1. Zwyczajné:

Praesens (czasu teraźniejszego):

mans.	Praebens.	Agens.	Audiens.
Kochający.	Dający.	Czyniący.	Słyszący.

Futuri (czasu przyszłego):

maturus.	Praebiturus.	Acturus.	Auditurus.
<i>Ten który má, lub mający</i>			
Kochać.	Dawać.	Czynić.	Słyszec.

Imięsłowy na *rus* s posiłkowem Słowem *sum* położone, tłumaczą się po Polsku przez tryb bezokoliczny (*per infinitivum*), a Słowo *sum* przez *mám*, np.

Sum dicturus,	<i>mám mówić.</i>
Facturus eram,	<i>ru.átem robić.</i>

2. Imięsłowy osobliwe:

Gerundia:

mandi.	Praebendi.	Agendi.	Audiendi.
mando.	Praebendo.	Agendo.	Audiendo.
mandum.	Praebendum.	Agendum.	Audiendum.

Supinum na um:

Amatum. Praebitum. Actum. Auditum.

Jak się tłumaczą po Polsku *gerundia supina* Łacińskie, powiedzieliśmy w rozdziale VII.

Przestroga. Na te formy czasują się Słowa czynne (*activa*) i niakié (*neutra*).

C Z T E R Y F O R M Y

Na Słowa Łacińskie biérne (*pro passivis*).

I. II. III. IV.

INFINITIVUS (*tryb bezokoliczny*):

Amari. Praeberi. Agi. Audi.

Bydź, lub żem iest, żeś iest etc.

Kochany. Dawany. Czyniony. Słyszany.

INDICATIVUS (*tryb oznajmujący*).

Praesens (czas terażniejszy):

Amor. Praebeer. Agor. Audior.

Jam iest, tyś iest etc.

Kochany. Dawany. Czyniony. Słyszany.

Albo tak: *mnie, ciobie, iego etc.*

Kochają. Dają. Czynią. Słyszają.

Amaris, re. Praeberis, re. Ageris, re. Audiris, re.

Amatur.	Praebetur.	Agitur.	Auditor.
Amamur.	Praebemur.	Agimur.	Audimur.
Amamini,	Praebemini,	Agimini,	Audimini,
nor.	nor.	nor.	nor.
Amantur.	Praebentur.	Aguntur.	Audiuntur.

Praeteritum imperfectum (przeszły niedokony):

Amabar.	Praebebar.	Agebar.	Audiebar.
	<i>Mnie, ciebie, iego, iq etc.</i>		
Ukochano.	Dawano.	Czyniono.	Słyszano.
Amabaris.	Praebebaris.	Agebaris.	Audiebaris.
Amabatur.	Praebebatur.	Agebatur.	Audiebatur.
Amaba-	Praebeba-	Ageba-	Audieba-
mur.	mur.	mur.	mur.
Amabam-	Praebebam-	Agebam-	Audiebam-
ni, nor.	ni, nor.	ni, nor.	ni, nor.
Amaban-	Praebaban-	Ageban-	Audieban-
tur.	tur.	tur.	tur.

Praeteritum perfectum (przeszły dokonany):

	<i>Tak:</i>		<i>lub tak:</i>
	Sum,		Fui,
	Es,		Fuisti,
	Est,		Fuit,
Amatus.	Praebitus.	Actus.	Auditus.
Ukochano.	Dano.	Uczyniono.	Usłyszano.

Albo tak: *Jám iest, tyś iest etc.*

<i>Ukochany.</i>	<i>Dany.</i>	<i>Uczyniony.</i>	<i>Ustyszany.</i>
	Sumus,	Fuimus.	
	Estis,	Fuistis.	
	Sunt,	Fuerunt, re,	
<i>Amati.</i>	<i>Praebiti.</i>	<i>Acti.</i>	<i>Auditi.</i>
	<i>Nás, wás,</i>	<i>ich etc.</i>	
<i>Ukochano.</i>	<i>Dano.</i>	<i>Uczyniono.</i>	<i>Ustyszano.</i>

Plus quam perfectum (czas zaprzeszy):

	<i>Eram lub fueram etc.</i>		
<i>Amatus.</i>	<i>Praebitus.</i>	<i>Actus.</i>	<i>Auditus.</i>
	<i>Eramus lub fueramus,</i>		
<i>Amati.</i>	<i>Praebiti.</i>	<i>Acti.</i>	<i>Auditi.</i>
	<i>Mnie, ciebie, iego,</i>	<i>nás etc.</i>	
<i>Ukochano.</i>	<i>Dano.</i>	<i>Uczyniono.</i>	<i>Ustyszano.</i>

Futurum primum (przyszly niedokonany):

<i>Amabor.</i>	<i>Praebebtor.</i>	<i>Agar.</i>	<i>Audiar.</i>
	<i>Mnie, ciebie, iego etc. będą</i>		
<i>Kochali.</i>	<i>Dawali.</i>	<i>Czynili.</i>	<i>Styszeli.</i>
<i>Amaberis.</i>	<i>Praebebēris.</i>	<i>Ageris.</i>	<i>Audieris.</i>
<i>Amabitur.</i>	<i>Praebebītur.</i>	<i>Agetur.</i>	<i>Audietur.</i>
<i>Amabimur.</i>	<i>Praebebīmur.</i>	<i>Agemur.</i>	<i>Audiemur.</i>
<i>Amabimīni,</i>	<i>Praebebimīni,</i>	<i>Agemīni,</i>	<i>Audiemīni</i>
<i>nor.</i>	<i>nor.</i>	<i>nor.</i>	<i>nor.</i>
<i>Amabuntur.</i>	<i>Praebebuntur.</i>	<i>Agentur.</i>	<i>Audientur.</i>

Futurum secundum (przyszły dokonany)

Tak: *lub tak:*

	Ero,	Fuero,	
	Eris,	Fuëris,	
	Erit,	Fuërit,	
matus.	Praebitus.	Actus.	Auditus.
	<i>Mnie, ciebie, iego etc.</i>		
kochaiq.	Dadzą.	Uczynią.	Usłyszq.

	Erĭmus,	Fuerĭmus,	
	Erĭtis,	Fuerĭtis,	
	Erunt,	Fuërunť,	
mati.	Praebiti.	Acti.	Auditi.
	<i>Nas, was, ich etc.</i>		
kochaiq.	Dadzą.	Uczynią.	Usłyszq.

IMPERATIVUS (*tryb rozkazuiący*).

1. *Bez naleganiá.*

mare.	Praebere.	Agere.	Audire.
		<i>Bądź</i>	
ochany.	Dawany.	Czyniony.	Słyszany.

• 2. *Z naleganiém:*

inator.	Praebetor.	Agitor.	Auditor.
	<i>Bądźże, niechże będzie</i>		
ochany.	Dawany.	Czyniony.	Słyszany.
mantor.	Praebentor.	Aguntor.	Audiuntor.

Niechże będą

Kochani. Dávani. Czyniëni. Słyszani.

OPTATIVUS (*tryb życzący*).

Praesens et imperfectum (teraż. i przyszły niedokonany):

<i>Amarer.</i>	<i>Praeberer.</i>	<i>Agërer.</i>	<i>Audirer.</i>
<i>Amareris.</i>	<i>Praebereris.</i>	<i>Agereris.</i>	<i>Audireris.</i>
<i>Amaretur.</i>	<i>Praebereitur.</i>	<i>Ageretur.</i>	<i>Audiretur.</i>
<i>Amaremur.</i>	<i>Praebere-</i> <i>mur.</i>	<i>Ageremur.</i>	<i>Audire-</i> <i>mur.</i>
<i>Amaremĩ-</i> <i>ni, nor.</i>	<i>Praeberemĩ-</i> <i>ni, nor.</i>	<i>Ageremĩ.</i> <i>ni, nor.</i>	<i>Andiremĩ-</i> <i>ni, nor.</i>
<i>Amaren-</i> <i>tur.</i>	<i>Praeberen-</i> <i>tur.</i>	<i>Ageren-</i> <i>tur.</i>	<i>Audiren-</i> <i>tur.</i>

Mnieby, ciebieby, onegoby etc.

Kochano. Dávano. Czyniono. Słyszano.

Praeteritum perfectum (przeszły dokonany)

	<i>Tak:</i>	<i>lub tak:</i>	
	<i>Sim,</i>	<i>Fuërim,</i>	
	<i>Sis,</i>	<i>Fuëris,</i>	
	<i>Sit,</i>	<i>Fuërit,</i>	
<i>Amatus.</i>	<i>Praebitus.</i>	<i>Actus.</i>	<i>Auditus.</i>
	<i>Gdy mnie, ciebie, iego, ią et.</i>		
<i>Ukochano.</i>	<i>Dano.</i>	<i>Uczyniono.</i>	<i>Usłyszano.</i>
	<i>Simus,</i>	<i>Fuerimus,</i>	
	<i>Sitis,</i>	<i>Fueritis,</i>	
	<i>Sint,</i>	<i>Fuerint,</i>	
<i>Amati.</i>	<i>Praebiti.</i>	<i>Acti.</i>	<i>Anditi.</i>

Gdy nás, wás, ich, ie

kochano. Dano. Uczyniono. Usłyszano.

Plus quam perfectum (czas zaprzeszczy)

Tak: lub tak:

Essem, Fuissem,

Esset, Fuisset,

Esset, Fuisset,

natus. Praebitus. Actus. Auditas.

Mnieby, ciebieby, etc. bylo

kochano. Dano. Uczyniono. Usłyszano.

Essemus, Fuissemus,

Essetis, Fuissetis,

Essent, Fuissent,

nati. Praebiti. Acti. Auditi.

Násby, wásby etc. bylo

kochano. Dano. Uczyniono. Usłyszano.

*atum vel praesens (czas przyszly lub tera-
źniejszy):*

mer. Praebear. Agar. Audiar.

meris. Praebearis. Agaris. Audiaris.

metur. Praebeatur. Agatur. Audiatur.

nemur. Praebeamur. Agamur. Audiamur.

netmini, Praebeamini, Agamini, Audiamini,

nor. nor. nor. nor.

nentur. Praebeantur. Agentur. Audiantur.

Niech mię, cię, go, ią, nás etc.

chaia. Daia. Czynia. Słyszają.

PARTICIPIA (*Imięsłowy*).

1. *Zwyczajné:*

Praeteriti (czasu przeszłego):

Amatus.	Praebitus.	Actus.	Auditus.
<i>Kochany,</i> <i>ukochany.</i>	<i>Dawany,</i> <i>dany.</i>	<i>Czyniony,</i> <i>uczyniony.</i>	<i>Słyszany,</i> <i>usłyszany.</i>

Futuri (czasu przyszłego):

Amandus.	Praebendus.	Agendus.	Audiendus.
	<i>Maiący</i>	<i>bydź</i>	
<i>Kochany,</i> <i>ukochany.</i>	<i>Dawany,</i> <i>dany.</i>	<i>Czyniony,</i> <i>uczyniony.</i>	<i>Słyszany,</i> <i>usłyszany.</i>

2. *Osobliwe:*

Supinum na *u*:

Amatu,	Praebitu.	Actu.	Auditu.
--------	-----------	-------	---------

Przestrogi:

1. Na te formy czasnią się Słowa biernie (*Verba passiva*) i *deponentia*. *Deponentia* Łacinników zowią się te Słowa, które mają zakończenie biernie a znaczenie czynne, np. *utor* *zażywam*: *utimur* *zażywamy*.
Usus sum *zażyłem*: *usi sumus* *zażyliśmy*.

Takie Słowa mają też *Imięsłowy* z zakończeniem czynnym, jakoto *utens*, *usurus*, *utendus*, *utendo*, *utendum*, *usum*: nie mają zaś *supinum*.

a, rzadko mają *futurum ad dus*, np. *utens*, *fruendus*.

Niektóre *deponentia* znaczą i czynnie i biernie (*active et passive*) i zowią się *composita*.

Czyanie (*active*):

Cum agros depopularetur.

Gdy pola pustoszył.

Biernie (*passive*):

Ora maritima depopulata erat.

Krań pomorski spustoszony był.

2. Nauczywszy się na pamięć każdej podobna formy, trzy rzeczy uważać mamy: pierwszą, jaką zachodzi odmiana w jednémże imię: drugą, w czém jedna forma do drugiey podobna, a w czém nie: trzecią, w czém jedna podobna Polsczyźnie, a w czém nie. Znać dobrze formy czynne i bierné, umieć złożyć czasowanie wszystkich Słów: bo wszystkie prawie do iednéy ze czterech form należą; a stąd wielką pomoc mieć będziemy tłumaczeniá Łaciny.

R O Z D Z I A Ł X.

O Składni czyli *Konstrukcyi*.

Przykład.

„Kto má swégo chleba, ile człeka trzeba, może nie dbać o wielkie dochody, o wsi,

K

„o miasta i wysokie grody. To pán zda
„moim, kto przestał na swoim.“

(*Ján Kochanow*)

U w á g i.

1. Mowa ta jest obrazem myśli, które Kochanowski o umiarkowaniu zawiz Indz
Myśli te są odmalowane wyrazami czyli sł
mi, a wyrazy tak są szykowane, tak s
zgádzane, tak iedne od drugich zawisły
wém mówiąc, tak są wszystkie między sobą
dane; że czynią mowę i zrozumiałą i pi

a. Troiakié to wyrazów skłádanie z
się z Łacińskiego *Konstrukcyą*, po Polsku
dnia, która téz przeto jest tróistá, pięc
Szyku, drugá Zgody, trzeciá Rządu. ✓

SKŁADNIA SZYKU.

† Szyk wyrazów jest albo przekładany,
nieprzekładany.

Przykład Polski s szykiem

przekładanym: nieprzekładanym

Temidwiema rze- Królestwo każde
czami każde królestwo rzeczami temi dwi
stoi: nagrodą za poczci- nagrodą za spraw
wé sprawy, a za złé czciwé, a káranie
káraniem. sprawy złé.

(*Tarnowski.*)

Przykład Łaciński s szykiem

przekładanym: nieprzekładanym:

Nobilitas sola est Virtus sola atque
 que unica virtus, unica est nobilitas.
 (Cicero de Senectute.)

U w á g i.

1. W Polskim i Łacińskim języku szy-
 ką się pospolicie wyrazy porządkiem prze-
 kładanym.

2. Jeżeli początkowému czytelnikowi szy-
 wanie przekładane jest trudniejsze do zro-
 mięcia myli; niecháy sobie szyknie wy-
 zy porządkiem nieprzekładanym czyli Gram-
 matycznym: któryto porządek Grammatyczny
 k idzie? powiemy zaraz.

3. Żeby, zwłaszcza w Łacinie, nie psuć
 prawdziwego szykowania; dosyć będzie po-
 żyć nad wyrazami, liczby 1. 2. 3. etc. po-
 rządkiem szykowania nieprzekładanego, a we-
 ług tegoż porządku kładź w tłumaczeniu
 wyrazy Polskie, np.

6	2	5	1	2	3	4
Nobilitas sola est			Cnota sama i iedyna			
8	4	1	5	6		
atque unica virtus			jest Szlachectwem.			

4. W szykowaniu Grammatycznym idą
 pospolicie wyrazy tym porządkiem:

I. Wyráz nieodmienny przed odmien-
nym, np. *za pocziwé.*

II. Rzeczownik (*substantivum*) przed
swoim Przymiotnikiem (*adjectivum*), np. *kró-
lestwo każde, sprawy pocziwé.*

III. Przymiotnik zaraz po swoim Rz-
czowniku, np. *królestwo każde, cnota sarr
virtus sola.*

IV. Przypádek (*casus*) piérwszy lub pi-
ty przed swoim Słowem, np. *królestwo sarr
Inne zaś Przypadki kładą się po Słowie, np.
má swego chleba.*

V. Tryb okoliczny (*finitivus*) przed swo-
im bezokolicznym (*infinitivum*), np. *może
dbać.*

VI. Gdzie przez Wyrzutnią (*per Ellip-
sim*) opuszczony jest wyráz domyslny; tam
przywrócić można, np. *kto má swego chle-
ba, dodámy tyle etc. Kóramiem za złé, do-
dámy sprawy.*

SKŁADNIA ZGODY.

Przykłády:

1. Roli w tych kra- *Agrum in his regio-*
iach lepsze y, *aninibus meliorem, neque*
ceny większe y, *záden pretii majoris, nulli*
nie má. *habet.* (Terentiu

2. Pozwól, rzecze *Sine, inquit*
Weturyá, niech wiem *Veturia, scia*

wprzód, czym do nie-*prius*, *utrum ad ho-*
prziaciela, czy do sy-*stem*, *an ad fi-*
na przyszła. *lium venerim.* (Livius.)

U w á g i.

Dwoiaká między wyrazami zachodzi zgo-
 da: pierwszá między Przymiotnikiem (*adje-*
ctivum) a Rzeczownikiem (*substantivum*), dru-
 gá między Słowem (*Verbum*) a pierwszym lub
 piątym Przypadkiem (*casum*).

1. Zgádzá się Przymiotnik ze swoim Rze-
 czownikiem czy wyraźnym, czy domyślnym,
 w Rodzaju, Liczbie i Przypadku (*in genere,*
numero et casu), np.

<i>Roli lepszy,</i>	<i>agrum meliorem.</i>
<i>Tych kraich,</i>	<i>his regionibus.</i>
<i>Wartości więkshy,</i>	<i>pretii maioris.</i>
<i>Zaden (domyślny się</i>	<i>nullus (domyślny się</i>
<i>obywatel),</i>	<i>civis).</i>

2. Słowo (*Verbum*) zgádzá się s Przypad-
 kiem pierwszym lub piątym, czy wyraźnym,
 czy domyślnym, w Osobie i Liczbie (*in per-*
sona et numero) a w Polsczwżnie i w rodza-
 ju, np.

<i>Zaden nie má,</i>	<i>nullus habet.</i>
<i>Pozwól (domyślny się</i>	<i>sine (domyślny się tu).</i>
<i>ty),</i>	
<i>Rzecz Weturya,</i>	<i>inquit Veturia.</i>
<i>Niech wiem (domyślny</i>	<i>sciam (domyślny się</i>
<i>się ja),</i>	<i>ego).</i>

Czym przyszła (do-an venērim (domyślmy
myślmy się iá ma-się ego).
tka),

SKŁADNIA RZĄDU.

Przykłady:

Staray się ażebyś cura	ut
był zdrów,	valēas.
Dosyć gadatliwości, satis	loquentiae,
mądrości mało: sapientiae parum.	
Im wyższymi ieste-	quanto superiores su-
śmy, tym się pokor-	mus, tanto nos sub-
niey sprawuymy: missius geramus.	
Po wielu dla oyczy-	Post multa in patri-
zny zasługach, sa-	am merita, ju-
dem popólstwa,	dicio populi,
(którego gniew na	(eujus iram in
siebie był wzbudził)	se concitaverat)
potępiony Koryo-	condemnatus Corio-
lan, do Wolsków na	lanus, Volscos exu-
wygnanie poszedł.	latum abiit.

Uwagi.

Jedna część mowy rządzi drugą, i wzaiemnie ieden wyráz podlegá drugiemu, to jest ieden dla drugiego kładź się musi w tym a nie innym Trybie, Stopniu, Przypadku (in modo, gradu, casu). I tak Spojniki (conjunctiones) rządzą trybami (regunt modos), np. Zebys był zdrów, ut valēas.

Przysłówki (Adverbia) rządzą stopniami (regunt gradus), np.

Im wyższymi, quanto superiores.

Tym pokorniey, tanto submissius.

Nadto, Przysłówki rządzą przypadkami (regunt casus), np.

Dosyć gadatliwości, satis loquentiae.

Madrości mało, sapientiae parum.

Przymyki (Praepositiones) rządzą przypadkami (regunt casus), np.

Po wielu zasługach, post multa merita.

Dla oyczyzny, in patriam.

Na siebie, in se.

W tych krajach, in his regionibus.

Słowa (Verba) rządzą przypadkami (regunt casus), np.

Zaden nie ma roli: nullus habet agrum.

Wzbudził był gniew: concitaverat iram.

PRZYDATEK

Do Grammatyki na I. Klaseę, dla wprawięcia mlodych w nazwiska i uwagi grammatyczne, przy czytaniu i tłumaczeniu xiazek według porzadku rozdzialow.

R O Z D Z I A Ł I. II.

§. I. Czytanie i tłumaczenie przykladu.

Quid est optabilis — Sapientia? Cóż jest požadanie-
szego nad Madrość?

quid praestantius? *co* z *acnieysz*ego?
 quid homini meli- *co* człowiekowi *lepze-*
 us? Hanc qui expe- *go?* *Tey* którzy pra-
 tunt, Philoſophi no- *gna,* *Filozofami* si-
 minantur. *zowią.*

Sapientia autem *Mądrość* za-
 (nt a veteribus *(iako od dawnych)*
 Philosophis definitum) *Filozofów* opisano
 est rerum divinarum *jest rzeczy bozkich*
 et humanarum scientia. *i ludzkich umiejętność.*

Turpe est erra *Brzydka jest błą-*
 re et nescire: *dzić i nie umieć.*
 sed quam bellum *ale iak piękna*
~~est~~ *fateri* ne- *jest *znac,* ze nie
 scire, quod nesci- *umiesz,* czego nie u-
 as. (Cicero) *miesz.**

Dimidium facti, *Półowę* roboty,
 qui coepit, habet: *kto zaczął, ma:*
 sapere *au-* *bydź* *mądrym* *ośmiel*
 de. Incipe. (Horatius.) *się. Zacznięty.*

§. II. Nazwiska i uwagi Grammatyczne.

I. Czytając tén przykład Polski i Łaciń-
 ski widzimy na oko, że to jest pismo niby o-
 bráz myśli *Cycerona* i *Horacyusza* o Mądro-
 ści. Pismo to składa się z dwoistych krések,
 to jest głosek i znamion pisarskich.

II. Przypatrując się postaci głosek, po-

trzegamy, że jedne są większe, Q, C, H, T, etc. drugie mniejsze, q, c, h, t, etc. a wszystkie prawie jedne są w Łacinie co i w Polsczyźnie.

III. Uwážając brzmienie głosek, rozeńawamy samogłoski a, q, e, e, i, y, o, u, od półgłosek b, c, d, f, g etc. poznaiemy dyftony czyli dwugłoski lub tróygłoski w Polsczyźnie, ae, oe, au, ie, ey, iey etc.

IV. Porównywając, co do brzmienia, łacinę s Polsczyzną, widzimy odmiennosc brzmienia niektórych głosek, skracanie czasem przedostatniey zgłoski, iakoto w tych słowach *Quid, Sapientia, Philosophi, scientia* etc.

V. Przypatrując się znamionóm pisarskim, widzimy różną ich postać i różny téż użytek, jak się kładą nad głoskami albo po słowach. Przypomniemy iak się które znamie zowie po Polsku i po Łacinie, i na so się gdzie pisze: pomiarkujemy się także, iak zachowują się prawidła dobrého wymawiania.

VI. Po uwągach nad wymawianiem pójdziemy do podziału mowy w tym przykladzie na ośm części Grammatycznych.

1. *Wykrzykniki:*

Quam! iak!

2. *Przymyki:*

od.

L

prae, (*domyślne przed nad tym wyrazem Sapientia*)

3. Spojniki:

Et,	i.
Autem,	zaś.
Sed,	ale.

4. Przysłówek tu nie masz.

5. Imiona:

Sapientia,	Mądrość.
Scientia,	umiejętność.
Homo,	człowiek.
Philosophus,	Filozof.
Optabilis,	pożądany.

6. Zaimki:

Quid, qui quod:	cóż, którzy co.
Hic, hanc:	ten, tę, téy.

7. Słowa:

Sum,	jestem.
Expeto,	pragnę, (dopraszam się.)
Nominor,	zowie się.
Definō,	opisuję.
Erro,	błądzę.
Fateor,	wyznaię.
Nescio,	nie umiem (nie wiem.)

8. Imięstowy.

Definitus,	opisany.
Praestans,	céluiący, (zacny.)

DO ROZDZIAŁU III.

§. I. Tłumaczenie przykładu.

Proh Dii immor- *Ach Bogowie nie-*
 tales, itane com- *śmiertelni, także u-*
 arata est hominum *tworzona jest ludzi*
 natura omnium, ut *wszystkich natura, aby*
 aliena melius vidē *cudze lepięy wi-*
 dent et dijudicent *dzieli i rozsądzali*
 iam sua! *niżli swoje!*

An id eo fit, *Czy to tēm się dzieie,*
 quia in re nostra, *iż w rzeczy naszęy,*
 ut gaudio sumus *albo radością iesteśmy*
 et aepediti nimio, *uwikłani zbytnią,*
 ut aegritudine? *(Te- albo smutkiem?*
patius.)

§. II. Uwagi Grammatyczne.

Wyrazy nieodmienné w tym przykładzie
 znajdują się té:

1. Wykrzyknik *proh! ach!* znaczy afekt podziwieniá i żálu.
2. Przyimek *in w*, znaczy okoliczność miejsca, w którém ludzie źle sądzą, w rzeczy naszęy.
3. Spojniki *itane? także? an? czy?* znaczą pytanie. Spojniki *ut aby, et i*, znaczą łączenie. Spojniki *quam niż, aut albo*, znaczą rozłączenie. Spojnik *quia że* lub *bo*, znaczą racją czyli przyczynę.

4. Przysłówek *mellus lepięy*, znaczy przmiot widzenia.

DO ROZDZIAŁU IV. V. VI. VII.

§. I. Tłumaczenie przykładu.

Omnis Gallorum *Wszystek Galle*
 natio admōdam de- *narōd bardzo prz-*
 dita est religioni- *chylny iest naboże-*
 bus. Deum maxi- *stwōm. Boga nayba-*
 me Mercuriūm *dziey Merkuryusz*
 colunt. Hujus sunt *czczą. Tego*
 plurima simulacra. *bardzo mnogię posą-*
 Hunc omnium artium *Tego wszystkich szt-*
 inventorem se- *wynalazcą bydź p-*
 runt. *wiadaia.*

Post hunc, Apol- *Po nim Apo-*
 linem et Martem et *lina i Marsa*
 Jovem et Minervam *Jowisza i Mineru-*
 (colunt). *(czczą).*

De his, eandem *O tych, tęż sar-*
 fere, quam reli- *prawie, którą i*
 quae gentes, habent *szę narody, ma-*
 opinionem: Apol- *opinią: że Apo-*
 linem morbos de- *lo choroby o-*
 pellere: Minervam *pędzą: Mineru-*
 artificiorum initia *rzemiōst począt-*
 tradere: Jovem im- *podaje: Jowisz rz-*
 perium coelestium *dy niebieskich (rzecz-*

tenere: Martem bel- trzymá: Mars woy-
la regere (*Julius Cae- nami władnie,*
sar.)

§. II. Uwági Grammatyczne.

1. Nad Imionami.

Imiona rzeczowné czyli rzeczowniki (*substantiva*) są té: *Gallus, natĭo, religĭo, Deus, simulacrum, Mercurĭus, Apollo, Mars, Jupĭter, Minerva, ars, inventor, gens, opinĭo, artificĭum, initĭum, imperĭum, morbus, bellum*: odpowiadaią na pytania *kto? co?*

Imiona przymiotné czyli przymiotniki (*adjectiva*) są té: *omnis, plurĭmus, reliquus, coelestis*: odpowiadaią na pytania *iaki? iaká? iakié?*

Imiona szczególné (*propria*) są te: *Mercurĭus, Apollo, Mars, Jupĭter, Minerva*, znaczą jednę szczególną rzecz.

Imiona pospolité (*appellativa*) są té: *natĭo, religĭo, Deus, ars, etc.* znaczą pospolicie wiele rzeczy.

U Łacinników *Mercurĭus, Mars, Apollo*, są Imiona cudzoziémskié (*peregrina*) od Greków wzięté: u nás opiniiá wzięté od Łacinników: mámy na to imié swoyskié zdanié lub *mniémanié*.

Są rodzaju męzkiego *Deus, Mars, etc.*

żeńského *Minerva, religio, etc.* niakiého *bellum, imperium, etc.*

Imiona *omnis, natio*, są w liczbie pojedynczý w przypadku pierwszym: *Gallorum* iest w liczbie mnogióy w przypadku drugim.

2. Uwagi nad Zaimkami.

Hujus pochodzące od *hic*, iest Zaimek ukazujący, położony za Imię *Mercurius*, iest w rodzaju męzkim, w przypadku drugim liczby pojedynczý.

Quam pochodzące od *qui*, iest Zaimek względny rodzaju żeńskiego, liczby pojedynczý, przypadku czwártého.

3. Uwagi nad Słowami.

Est, pochodzące od *sum*, iest Słowo posiłkowe (*auxiliare*), nieforemne (*irregulare*), niezłożone (*simplex*), niakié (*neutrum*), osobiste (*personale*), trybu oznajmującego, czasu terażniejszego, osoby trzeciý, liczby pojedynczý, (*modi indicativi, temporis praesentis, personae tertiae, numeri singularis.*)

Colunt, pochodzące od *colo*, iest Słowo czynné (*activum*).

Dedita est, pochodzące od *dedor*, iest Słowo biérne (*passivum*).

4. Uwagi nad Imięsłowami.

Dedita, pochodzące od *dedor*, iest Imięsłów czasu przeszłego (*praeteriti*).

DO ROZDZIAŁU VIII. IX. X.

§. I. Tłumaczenie przykładu.

	1.	6.		1.	2.	3.
	In ops, potentem			Ubogi ginie, gdy		
3.	4.	5.	4.	5.		
lum vult imitari,			chce naśladować mo-			
2.			6.			
erit.			żnego.			
	1.	2.	3.	1.	2.	3.
	In prato quodam			Na łące pewney		
4.	5.	6.	4.	5.	6.	
na conspexit bovem,			żaba obaczyła wołu,			
7.	8.	9.	11.	7.	8.	9.
t tacta invidia tantae			i tkniętą ządrością			
	10.		14.	10.	11.	12.
magnitudinis, rugo-			wielkości takię, na-			
	12.	15.		13.	14.	
am inflavit pellem.			dęła skórę zmār-			
			szoną.			
	1.	3.	4.	1.	2.	
	Tum natos suos			Wtedy spytała się		
	2.	5.	8.	3.	4.	5.
interrogavit, an bove			dzieci swoich, czyby			
6.	7.	9.	6.	7.	8.	
erret latior? illi ne-			była szerszą nad wo-			
	10.			9.	10.	
arunt.			łu? one przeczyły.			
	1.	2.	3.	1.	2.	3.
Rursus intendit cu-			Znowu natężyła skó-			

	5.	4.	6.	4.	5.
tem	maiore	nisi,	et	re	usilnością
9.	7.	8.	6.	7.	8.
simili	quaesivit	modo	i	badała-się	spodobę
10.	12.	11.	14.	9.	10.
quis	major	esset?	illi	podobnym,	ktoby
14.	15.		12.	13.	14.
dixerunt,	bovem.		większy?	one	rzekły
			15.		
			wól.		

	1.	2.		1.	2.
Novissime	indigna-			Nakoniec	rozgnie-
3.	4.	5.		3.	4.
ta,	dum	vult	validius	waná,	gdy
6.	7.	10.		6.	7.
inflare	se	se:	rupto	cniey	nadać
8.	9.		9.	10.	się:
jacuit	corpore	(Phae-	ciałém	rozpukłém.	
drus.)					

§ II. Uwagi Grammatyczne.

I. Nad przypádkowaniem

Polskiém:

Łacińskiém:

Wól, sposób są formy I.

Rana, invidia, tacta, indignata, przypádkują się iak terra.

Żaba, skóra, łąka, ządrość, usilność, są formy II.

Modus, natus, suus, przypádkują się iak

Ciało, iest formy III. doctus: pratum, iak

Ubogi, możny, po-templum.

dobny, są formy IV. *Inops, potens, boś,*
Pewná, tknięta, ta latior, major, similis,
ká, zmársczoná, szer-przypadkuią się iak fi-
szá, są formy V. nis. Wielé Imion má

Swoie, ono, rozpu-sz ó s t y przypádek na
knioné, są formy VI. i, np. similis. Cutis,

Dziecię, iest formy pellis, magnitudo,
 III. w liczbie mno-przypadkuią się iak
 gnyé mówimy *dzieci, urbs: corpus iak cor-*
 tu nie *dzieciéta, tak Nisus, iak sensus.*
 iak mówimy *xiązę, Quidam* wyráz zło-
ziązéta. żony przypádkuie się
 iak *qui, dodaiąc wszę-*
dzie dam.

Miarkuiąc się po zakończeniach wiado-
 mych nám form przypadkowania Polskiégo i
 Łacińskiégo, zgadniemy w którój liczbie i
 w którym przypadku położóné są wyrazy
 przykłádu tego. Do czego téż pomogą dodá-
 wané pytania np. *kto? żaba rana: iaká? tknię-*
tá tacta: czém? zázdrością invidia: czego? wiel-
kości magnitudinis: iakiéy? takiéy tanta: na-
lela, co? skórę pellem: iaká? zmársczoną
rugosam etc.

II. Uwagi nad czasowaniem

Polskiém:

Łacińskiém:

Tknąć iest Słowo

Inflo, nego, są acti-

ednotliwe i dokona-*va, czasuią się iak*

né, má czas przeszły *amo*. *Imitor*, *indignor*
tknąłem, czas przy-są *deponentia*, czasu
szły *tknę*. Imiesłowysię iak *amor*.

tknący, *tknięty*: iest *Jacēo*, iest *ne*
formy II. Podobné *mutrum*, czasuie się iak
w znaczeniu *tykać*, *praebēo*.

iest Słowo częstotli- *Conspicō*, *tango*
wé i niedokonané, *intendo*, *quaero*, *dico*
má czas terażniey- czasuią się iak *ago*
szy *tykam* etc. prze-są *activa*, są forémne
szły *tykałem*, przy- *Dico* tylko, má impe
szły *tykać* będę: iest *rativum dico*.

formy I.

Rumpor, od które

Chcieć, *ginać*, *na-go* pochodzi *ruptu*,
śladować, są Słowa ie- iest *passivum*, czasu
dnotliwé i niedokona- się iak *agor*.

né formy II.

Perēo, iest for

Pytać się, *gniewać* my IV. czasuie się iak
się, są Słowa zaimko- *audō*, ale gdzienie
wé, iednotliwé, nie- gdzie iest nieforémne
dokonané, niezłożoné. np. *pereunt* gina, *per*

Spytać się, *rozgnie-bam* etc. *ginałem*
wać się, są Słowa *peribo* etc. *ginać* będę
złożoné, iednotliwé, *perēam* niech ginę.

dokonané: wszystkie *Volo* chcę, iest for
czasuią się iak *kochać*, my III. iak *ago*, iest
ukochać. nieforémné 1. *in praesentis*

Nadać, iest Słowo *senti indicativi*, *volō*
dokonané, iednotliwé *vis*, *vult*, *volūm*
formy II. *vultis*, *volunt*: 2. *in futurum*

Legnać, iest Słowo *nā imperativum*:
iednotliwé, dokonané, *in optativo*, *velim* et

formy II. *Leżać*, Sło- iak *sim, vellem* iak *es-*
wo niedokonańe, for- *sem*.

my IV.

Przeczyć, Słowo
iednotliwe, niedokona-
ńe, formy IV.

Miarkując się po zakończeniach wiado-
mych nam form czasowania Polskiego i Ła-
cińskiego, zgadniemy w którym trybie, cza-
sie, liczbie, rodzaju, położone iest które Sło-
wo przykładu tego.

III. Uwagi nad Składnią.

1. Składnia szyku.

Polsczyzna w tym przykładzie uszyko-
waná iest porządkiem nieprzekładanym czy-
li Grammatycznym. Liczby nad wyrazami
Polskiemi pokazują, który wyraz Polski ie-
dnoź znaczy co Łaciński takąż liczbę nad sobą

1. 1. 6.

maiący, np. inops ubogi, potentem

6. 3. 3.

moźnego, dum gdy etc. Łacina uszykowaná
iest porządkiem przekładanym, mającá nad
każdym wyrazem liczbę porządku przekła-
danego.

2. Śładnia zgody.

Przymiotnik z rzeczownikiem swoim czy
wyrażnym, czy domyslnym, zgadzá się w ro-
dzaju, liczbie i przypadku, np.

Inops (homo), ubogi (człowiek),

1. jest rodz. męzk. liczby pojed. przyp. pierw.
 Tantaē magnitudinis, *takięj wielkości*,
 2. jest rodz. żeńsk. liczby pojed. przyp. drug.
 Prato quodam, *łącąc pewney*,
 3. jest rodz. męzk. liczby pojed. przyp. w Pol-
 skiém siódmy, w Łacińskiem szósty. Zgadniemy
 sami więcéy, np.
 Potentem (hominem), *możnego (człeka)*.
 Tacta } *tknięta*
 Indignata } *rozgniewana* } *żaba.*
 Latior } *szersza*
 Rugosam pellem, *zmarszczoną skórę.*
 Natos suos, *dzieci swoich.*
 Illi (nati), *one (dzieci).*
 Majore nisu, *większą usilnością.*
 Simili modo, *podobnym sposobem.*
 Rupto corpore, *rozpukłem ciałem.*

Słowo osobistę zgadzają się s przypadkiem
 pierwszym w osobie, w liczbie, a u Polaków
 i w rodzaju, np.

Inops	{	vult	ubogi	{	chce,
		perit			ginie,
jest osobą		trzecią, liczba pojedynczą.			
	{	conspexit,		{	obaczyła,
		inflavit,			nadela,
		interrogavit			spytala,
Rana	{	quesivit,	żaba	{	badala się,
		intendit,			nateżyła,
		iacuit,			legła,
		esset,			była,

jest osoba trzeciá, liczba pojed, w Pólskiem
rodzáy żeński.

3. Składnia rzędu.

Przysłówki rządzą trybami: *dum*, rzą-
dzi oznaymuiącym: *an*, życzącym, np.

Dum vult, *gdy chce.*

An esset, *czyby była.*

Przymyki rządzą przypadkami: *prae*, *in*,
rządzą szóstym, np.

(*Prae*) *bove,* *nad wołu.*

In prato. *na łące.*

Słowa rządzą przypadkami: wszystkie
następujące rządzą czwartym:

Conspexit bovem, *obaczyła wołu.*

Inflavit pellem, *nadęła skórę.*

Interrogavit natos. *spytała dzieci.*

Intendit cutem, *natężyła skórę.*

R É I E S T R

Grammatyki na klasę I. rozłożony przez pytania, które na popis szkolny służyć mogą.

R O Z D Z I A Ł I.

1. Czém się ludzie różnią od zwierząt? (karta 1.
2. Iloraka jest mowa? (kar. 1.
3. Czy jednaka jest u wszystkich zrozumiałość mowy i co za pomoc jest na to? (kar. 1.
4. Co jest i iloraka Grammatyka? (kar. 1 i 2.
5. Jak łatwo poznać obce języki? (kar. 2.
6. W czém podobna jest łacina polszczyźnie? (kar. 2.
7. W czém wymawianie łaciny różni się od polszczyzny (k. 3 i 4.
8. Znamięna piarskie które są puspolicie dwu tym językóm a które szczególué i na co się piszą? (kar. 4 i 6.
9. Które są prawidła wymawiania? (kar. 6.

R O Z D Z I A Ł II.

1. Na ilé części dzieli się mowa polska i łacińska? (kar. 7.
2. Pokazać w przykądzie ósm części mowy i każdą nazwać po polsku i po łacinie (kar. 7 i 8.

R O Z D Z I A Ł III.

1. Zaco poczynamy Grammatykę od nicodniennych części mowy? (kar. 9.
2. Przykłady mowy z Wykrzyknikami i uwagi nad niemi (kar. 9 i 10.
3. Przykłady mowy s Przyimkami i uwagi nad niemi (kart 10 i 11.
4. Przykłady mowy ze Spojnikami i uwagi nad niemi (kart 11. 12 i 13.
5. Przysłówki co za okoliczność wyrażają? przykłady na ni i uwagi (kar. 13. 14.

R O Z D Z I A Ł IV.

1. Co jest Imię? (kar. 15.
2. Co jest i na czém się zasadz stopniowanie Imion? (kar. 16.
3. Co jest i na czém się funduje rodzajowanie Imion? (ka 16. 17 i 18.
4. Co jest i skąd wypływa liczbowanie Imion? (kar. 18.

5. Co jest i skąd pochodzi przypadkowanie Imion? (kar. 19.
6. Jak się po Grammatycznemu zewią Imiowa? przykłady na te wszystkie nazwiska (kar. 20 i 24.

R O Z D Z I A Ł V.

1. Co jest Zaimek i iloraki? przykłady na to (kar. 24 i 25.

R O Z D Z I A Ł VI.

1. Która część mowy najprzedniejsza jest po Imieniu? (kar. 25.
2. Co są osoby do mowy wchodzące, ile ich jest i co jest osobowanie Słów? (kar. 26 i 27.
3. Co jest liczbowanie Słów i co tego za przyczyna? (kar. 27.
4. Co jest i skąd pochodzi rodzajowanie Słów polskich? (kar. 27 i 28.
5. Ile jest czasów i co czasowanie Słów? (kar. 28.
6. Co jest trybowanie Słów i skąd pochodzi? (kar. 29.
7. Jakie są przedniejszych Słów nazwiska? przykłady na to (karta 29 i 33.

R O Z D Z I A Ł VII.

1. Co jest Imięsłów i przez co się odmienia? (kar. 33 i 34.
2. Które są Imięstowy osobliwe u Polaków, a które u Łacinników? (kar. 34.
3. Łacińskie Imięstowy osobliwe jak się tłumaczą po polsku? (kar. 34 i 36.

R O Z D Z I A Ł VIII.

1. Co są formy na przypadkowanie Imion etc. (kar. 36.
2. Co są wyrazy foremne a co nieforemne? (kar. 36.
3. Która i na które Imiona jest pierwsza forma polska? (kar. 37.
4. Która i na które Imiona jest druga forma polska? (kar. 38.
5. Która i na które Imiona jest trzecia forma polska? (kar. 38.
6. Które i na które Imiona są formy IV. V. VI.? (kar. 39 i 40.
7. Jak się przypadkują Zaimki *ia, ty, siebie*? (kar. 41.
8. Która jest pierwsza forma łacińska? (kar. 41 i 42.
9. Która jest druga forma łacińska? (kar. 42.
10. Która jest trzecia forma łacińska? (kar. 43 i 44.
11. Która jest czwarta forma łacińska? (kar. 44.
12. Która jest piąta forma łacińska? (kar. 44 i 45.
13. Jak się przypadkują Zaimki nieforemne *ego, tu, sui, hic, qui*? (kar. 45 i 46.

R O Z D Z I A Ł IX.

1. Ile jest form czasowania na Słowa polskie? (kar. 46.
2. Jak się czasują Słowa polskie posiłkowe *bydź, mieć*? (kar. 47 i 50.
3. Powiedzieć pojedynczo każdą ze czterech form polskich (kar. 50 i 54.
4. Czy Polacy mają czasowanie Słów biernych i weosobistych? (kar. 54 i 55.
5. Powiedzieć czasowanie posiłkowego Słowa łacińskiego *esse* (kar. 55 i 59.
6. Jak są ułożone formy czasowania łacińskiego względem polskiego? (kar. 59.
7. Powiedzieć pojedynczo każdą formę łacińskiego z dodawaniem wszędzie polszczyzny (kar. 60 i 73.

R O Z D Z I A Ł X.

1. Co jest składnia i iloraka? (kar. 74.
2. Ilorakię jest szykowanie wyrazów w mowie? przykłady na to (kar. 74 i 75.
3. W szykowaniu Grammatycznym jakim porządkiem idą wyrazy? (kar. 75 i 76.
4. Między którymi częściami mowy, i w czem zachodzi zgoda? (kar. 76 i 78.
5. Czy i które części mowy rządzą drugimi? (kar. 78 i 79.

Przydatek.

Naukę każdego z osobna rozdziału uwarownych przykładach polskich i łacińskich krótko przypomnieć (kar. 79 i 93.

Władysław

